

EXAMENSARBETE

Våren 2008

Läroarbilden

Att jämföra och jämföras

En undersökning av hur ett kontrastivt perspektiv
utformas och mottages i undervisningen av
Svenska som andraspråk

Författare

Evalotta Enqvist

Emma Ferlesjö

Handledare

Carita Lundmark

www.hkr.se

Att jämföra och jämföras

En undersökning av hur ett kontrastivt perspektiv utformas och mottages i undervisningen av Svenska som andraspråk

Abstract

Syftet med denna studie är att studera hur ett kontrastivt perspektiv i ämnet Svenska som andraspråk utformas och mottages av lärare respektive elever. Studien är baserad på observationer och intervjuer genomförda på två olika gymnasieskolor i ett och samma län.

Fokus har legat på hur kulturella jämförelser görs och på vilket sätt lärare och elever är delaktiga i dessa. Resultaten visar att både lärare och elever är positivt inställda till att jämföra olika kulturer. Det har dock framkommit att förutsättningarna för eleverna att utveckla en interkulturell medvetenhet med hjälp av jämförelser, är olika beroende på vilken lärandemiljö de befinner sig i. De faktorer som främst spelar in är lärarens sätt att ställa frågor och se på sina elever, samt i vilken utsträckning genuin dialog förekommer. Undersökningen har även visat att det inte enbart finns fördelar med ett kontrastivt perspektiv. Samtal kring kultur kan medföra negativa aspekter såsom konflikter i klassrummet. Några av eleverna uttrycker även att de inte vill bli jämförda i allt för stor utsträckning eftersom de vill bli sedda som individer istället för produkter enbart av sin kulturella bakgrund.

Ämnesord: Svenska som andraspråk, kontrastivt perspektiv, kultur, dialogisk undervisning, gymnasieskolan

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	3
1 Inledning.....	6
2 Bakgrund	7
2.1 Svenska som andraspråk- ämnets karaktär på gymnasienivå.....	7
2.2 Svenska som andraspråk - historik och nutid.....	8
2.3 Kultur – en begreppsdefinition.....	8
2.4 Språk och dess kulturella betydelse	9
3 Syfte och frågeställningar	11
4 Utgångspunkter för arbetet – Teoribakgrund	12
4.1 Kultur och språk.....	12
4.2 Kultur och identitet	13
4.3 Lärares och skolans förutsättningar och inverkan	14
4.4 Elevens förutsättningar och inverkan.....	15
4.5 Fördelar med att jämföra	17
4.6 Svårigheter med att jämföra	18
4.7 Dialogens betydelse	19
5 Metod	21
5.1 Öppna observationer.....	21
5.2 Semistrukturerade intervjuer.....	21
5.3 Undersökningsgrupp	22
5.4 Bearbetning av material	22
5.5 Etiska principer	23
5.5.1 Informationskravet.....	23
5.5.2 Samtyckeskravet.....	23
5.5.3 Konfidentialitetskravet.....	23
5.5.4 Nyttjandekravet.....	24

6 Resultatredovisning.....	25
6.1 Redovisning från observationer	25
6.1.1 Observationer Skola X	25
6.1.2 Observationer Skola Y	26
6.2 Presentation av intervjupersoner	28
6.2.1 Skola X	28
6.2.2 Skola Y	28
6.3 Redovisning av intervjuer	29
6.3.1 Intervju med lärare Skola X	29
6.3.1.1 Kultur och språk.....	29
6.3.1.2 Kultur och Identitet	29
6.3.1.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan	29
6.3.1.4 Elevens förutsättningar och inverkan	30
6.3.1.5 Fördelar med att jämföra	30
6.3.1.6 Svårigheter med att jämföra	30
6.3.1.7 Dialogens betydelse	31
6.3.2 Intervju med elever Skola X.....	31
6.3.2.1 Kultur och språk.....	31
6.3.2.2 Kultur och identitet	32
6.3.2.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan	32
6.3.2.4 Elevens förutsättningar och inverkan	33
6.3.2.5 Fördelar med att jämföra	33
6.3.2.6 Svårigheter med att jämföra	33
6.3.2.7 Dialogens betydelse	34
6.3.3 Intervju med lärare Skola Y	34
6.3.3.1 Kultur och språk.....	34
6.3.3.2 Kultur och Identitet	35

6.3.3.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan	35
6.3.3.4 Elevens förutsättningar och inverkan	35
6.3.3.5 Fördelar med att jämföra	36
6.3.3.6 Svårigheter med att jämföra	36
6.3.3.7 Dialogens betydelse	36
6.3.4 Intervjuer med elever Skola Y	36
6.3.4.1 Kultur och språk.....	36
6.3.4.2 Kultur och identitet	37
6.3.4.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan	37
6.3.4.4 Elevens förutsättningar och inverkan	38
6.3.4.5 Fördelar med att jämföra	38
6.3.4.6 Svårigheter med att jämföra	38
6.3.4.7 Dialogens betydelse	39
7 Analys och diskussion.....	40
7.1 Kultur och språk.....	40
7.2 Kultur och Identitet	41
7.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan	42
7.4 Elevens förutsättningar och inverkan.....	44
7.5 Fördelar med att jämföra	45
7.6 Svårigheter med att jämföra	46
7.7 Dialogens betydelse	47
8 Metoddiskussion	49
Sammanfattning	50
Förslag på fortsatt forskning	52
Referenslista	53
Bilaga 1 – Stödfrågor semistrukturerade intervjuer	56

1 Inledning

För den som har svenska som modersmål är det enkelt att skriva, uttala, förstå och använda ett ord som till exempel *midsommarafton*. Ordets form är precis lika självklar som dess betydelse och innebörd. För den som lär sig svenska som andraspråk, innebär kunskapen om ett nytt ord och ett nytt språk inte enbart att kunna sätta samman bokstäver till ord och meningar. Man måste även kunna förstå ordens kulturella innebörd och hur de kan och bör användas i olika sociala sammanhang.

Enligt kursplanens beskrivning av ämnets syfte är ”utbildningen i svenska som andraspråk inte bara en väg till allt bättre språkbehärskning och språkutveckling utan ämnet syftar också till att fördjupa förståelsen av livet i Sverige” (Skolverket 2008). Detta för att eleven skall få bästa möjliga förutsättningar att förstå och ta del av det svenska samhället. Vidare fastställer kursplanen att ”[e]tt kontrastivt perspektiv är centralt i utbildningen i svenska som andraspråk dvs. jämförelser mellan det svenska språket och elevernas modersmål samt mellan kulturella och samhällsliga förhållanden i Sverige och i ursprungslandet” (Skolverket 2008). Jämförelser mellan olika kulturer måste alltså förekomma på något sätt i undervisningen. Eftersom den svenska skolan är målrelaterad, är frågan om hur dessa jämförelser utformas upp till respektive lärare att avgöra. Språkinläring sker dock inte utan att eleven själv är aktiv. Reflektioner kring likheter och skillnader måste bedrivas i samspel mellan lärare och elever för att språkutveckling ska kunna främjas.

Denna undersökning är ett försök att få inblick i lärares och elevers inställning och förhållningssätt till att lyfta fram och jämföra kulturella likheter och skillnader inom ramen för ämnet Svenska som andraspråk. Undersökningen har bedrivits på två olika gymnasieskolor i ett och samma län.

2 Bakgrund

Enligt Läroplanen för det frivilliga skolväsendet, Lpf 94, ska läraren ”utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande”. Dessutom fastställer läroplanen att ”[e]n trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder” (Skolverket 2006). Språket är ett viktigt redskap för att uppnå denna förståelse. Språket har alltså en central plats i läroplanen, liksom i skolan och samhället. I ämnet svenska som andraspråk är tillägandet av det svenska språket en utgångspunkt för lärande i alla andra skolämnen och för elevens möjligheter att klara sig i samhället. Skolan i Sverige idag är varken språkligt eller kulturellt homogen, vilket ställer höga krav på den som undervisar. Sölve Ohlander menar att språklärare behöver ”multikontrastiv beredskap”(2001:199) för att kunna förstå och identifiera problem och företeelser i olika lärandesituationer. Multikontrastiv beredskap innebär att man har kompetens i att jämföra flera olika språk och kulturer vilket alltså är en nödvändighet i dagens skola med allt mer heterogena klasser.

Forskningen kring svenska som andraspråk är betydligt nyare och mindre omfattande än den forskning som finns i ämnet svenska. All reflektion kring lärarrollen i ämnet kan därför ses som fruktbar för vidare utveckling av de lärare som möter elever med svenska som andraspråk. Ämnet är därför inte relevant enbart för språklärare, utan även alla som är verksamma i skolan eftersom de på ett eller annat sätt kommer att möta elever med svenska som andraspråk.

2.1 Svenska som andraspråk- ämnets karaktär på gymnasienivå

Svenska som andraspråk är det ämne som har huvudansvaret för språkutvecklingen hos elever med annan språklig och kulturell bakgrund än den svenska. Att lära sig ett andraspråk skiljer sig från att lära ett främmande språk. Ett andraspråk lärs in både i och utanför skolan eftersom det är det språk som dominerar i samhället man lever i. Därmed har exempelvis undervisningen i engelska och spanska annorlunda förutsättningar än undervisningen i svenska som andraspråk. En viktig del av ämnets karaktär är att eleverna skall utveckla en förståelse för det svenska samhället och dess kultur. För att denna förståelse skall uppnås måste eleverna kunna jämföra sina erfarenheter från den nya kulturen med sin ursprungskultur. Enligt kursplanen skall skolan sträva efter att eleverna i dialog med andra ”fördjupa sin förståelse för människor med andra levnadsförhållanden och andra kulturer

och även gör jämförelser med sin egen kulturbakgrund” (Skolverket 2008). Dessutom skall eleverna utveckla en förmåga att göra rent språkliga jämförelser mellan sitt modersmål och det svenska språket. Språkliga och kulturella likheter och skillnader måste alltså synliggöras för att eleverna skall utveckla sitt språk och sina möjligheter att kunna förstå och verka i det svenska samhället. Allt detta är en förutsättning för att eleverna skall kunna uppnå målet om att kunna utveckla ”en språklig säkerhet i tal och skrift” (Skolverket 2008).

Svenska som andraspråk är ett av gymnasiets kärnämnen och är uppdelat i två kurser, Svenska som andraspråk A och Svenska som andraspråk B.

2.2 Svenska som andraspråk - historik och nutid

Vikten av att känna till och bemöta de olika kulturer och erfarenheter som elever med svenska som andraspråk har med sig är inte en ny tanke. Redan i början av 1980-talet fanns en vilja att utbildningen av lärare inom Svenska som andraspråk inte bara skulle bestå av språkvetenskapliga kunskaper utan även utbildning i hur deras elevers livssituation ser ut. Universitets och högskoleämbetet la då fram ett förslag där de menade att utbildningen borde bestå av två terminer språkvetenskap och en termin samhälls- och beteendevetenskap. Först 1987 fanns svenska som andraspråk med i lärarutbildningen, och fram till dess hade utbildningen av lärare inom Svenska som andraspråk skett genom fristående kurser (Tingbjörn 2004:748-757). På skolorna bedrevs Svenska som andraspråk mest som en form av stödundervisning fram till 1995 då det blev eget ämne som gav gymnasiekompetens.

I skrivande stund, maj 2008, finns det totalt 60 099 elever med utländsk bakgrund på ett gymnasieprogram eller som har anknytning till ett program. Detta är en ökning med 3257 elever sedan föregående läsår (Skolverket 2008). Eftersom andelen elever som är berättigade till modersmålsundervisning och Svenska som andraspråk kommer att fortsätta att stiga är det nödvändigt att skolan har kompetens att möta elevernas behov på alla plan, både språkligt och kulturellt.

2.3 Kultur – en begreppsdefinition

Säljö menar att begreppet kultur kan användas för att benämna de resurser som vi har i oss, det som sker i mötet mellan människor, samt de materiella resurserna som vi omger oss med. Vidare definierar Säljö begreppet kultur som de idéer, värderingar och kunskaper som vi får via omvärlden. I denna definition innefattas även de redskap och verktyg som vi dagligen använder oss av. Enligt Säljö är kultur ”något som skapats av människor och som finns

mellan människan och omvärlden” (2000:30). Kultur kan därmed se annorlunda ut beroende på var personen som utövar kulturen lever. Det kan skilja sig mellan länder, men även inom ett land ryms en mängd olika kulturer. Denna uppsats utgår från Säljöes definition av begreppet kultur. Kultur är alltså privata tankar och idéer, men även kollektiva värderingar och materiella föremål i vår omgivning. Dessutom är kultur den grund vi bär med oss och det är utifrån den som vi möter vår omvärld. Kultur är däremot inget oföränderligt utan något som förändras och utvecklas individuellt eller kollektivt.

2.4 Språk och dess kulturella betydelse

Enligt Nationalencyklopedin definieras språk som ett ”mänskligt system för kommunikation, känslouttryck och konstnärliga ändamål med en uppsättning ord och ordförbindelser som kombineras enl. vissa grammatiska regler”(Nationalencyklopedin 2008). I lexikon hittar man ord utan social kontext vilket definieras som ords semantiska betydelse. Att behärska ett språk innebär dock inte enbart att förstå semantiken utan även språkets pragmatik. Pragmatik innebär att kunna använda ord på lämpligt sätt i olika situationer och sammanhang (Wellros 1998:32). Pragmatiken styrs av oskrivna regler vilket gör att även den som behärskar den svenska grammatiken till fullo kan få problem i olika kommunikationssituationer där han eller hon inte behärskar dessa oskrivna regler. Eftersom gränsen mellan semantik och pragmatik är flytande, är utgångspunkten i denna undersökning att begreppet språk innefattar både ett ords betydelse, dess användning och dess kulturella innebörd. Kursplanens text om att kulturella och språkliga likheter och skillnader skall jämföras i undervisningen, innefattar alltså både semantik och pragmatik. Wellros menar att lärare måste äga en insikt om att ord kan ha flera olika betydelser och att eleverna kan få stora problem om man översätter och tolkar orden bokstavligt (2004:653-655). Med lingvistiska termer kan man skilja på den denotativa och den kognitiva delen av ords betydelser. Den denotativa delen är relativt oberoende av associationer och värderingar medan den kognitiva komponentgruppen innefattar ordets konnotationer, dvs associationer. Dessa konnotationer kan bestå av faktiska erfarenheter eller känsloladdade värderingar. Detta gör att människor med olika bakgrund värderar och därmed tolkar ord och uttryck på olika sätt, något som i sin tur kan leda till missförstånd och feltolkningar.

Sapir-Whorf hypotesen behandlar sambandet mellan språket och den kultur som språket används inom. Per Linell beskriver hypotesen som att man kan påstå att ”medan vi brukar anta att man språkligt formulerar sig olika därför att de fakta man beskriver är olika, så är det

enligt Whorf tvärtom, dvs fakta är, eller upplevs som, olika därför att vi språkligt beskriver (måste beskriva) dem olika” (Linell 1982:58). Hypotesen har framförallt använts på ordförrådets uppbyggnad och förenklat kan man då säga att det inte går att tänka i begrepp som vi inte har ord för. Det har dock väckts en del kritik mot hypotesen. Denna kritik består bland annat i att språket ibland är otillräckligt. Det är till exempel så att människan kan känna igen en mängd ansikten, men saknar ofta ord för att beskriva dem (Linell 1982:59-61). Enligt Sapir-Whorf hypotesen skulle all tolkning och förståelse av omvärlden styra det språk vi har tillgång till och språket påverka kulturen i större utsträckning än vad kulturen påverkar språket. Oavsett om det är språket eller kulturen som har störst inverkan på vår förståelse av omvärlden är det dock med all säkerhet så att språk och kultur hör väldigt nära samman och inläraren av ett andraspråk behöver inte bara nya ord utan även nya referensramar för att förstå det samhälle han eller hon skall leva i.

3 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att studera hur ämnet Svenska som andraspråk på gymnasienivå utformas i enlighet med den del av kursplanen som hävdar att ett kontrastivt perspektiv är centralt i ämnet. Fokus i den här undersökningen ligger på hur jämförelser av kulturella likheter och skillnader görs i ämnet. Begreppet kulturella likheter och skillnader innefattar här även språkets pragmatik.

Undersökningens frågeställningar är:

- Hur jämförs kulturella likheter och skillnader mellan elevernas ursprungskultur och den svenska kulturen i ämnet Svenska som andraspråk?
- Vilken inställning har lärare respektive elever till detta jämförande?
- På vilket sätt är eleverna delaktiga i synliggörandet av ovanstående likheter och skillnader?

4 Utgångspunkter för arbetet – Teoribakgrund

Under denna rubrik presenteras tidigare forskning som kan anses vara relevant för undersökningen och dess frågeställningar. Sammanställningen är baserad både på forskning kring ämnet svenska som andraspråk i allmänhet, och på några forskningsresultat med mer specifik inriktning kopplad till vår undersökning. Teoribakgrunden är indelad i sex olika avsnitt som i turordning benämns *Kultur och språk*, *Kultur och Identitet*, *Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan*, *Elevens förutsättningar och inverkan*, *Svårigheter med att jämföra* samt *Dialogens betydelse*. Samma indelning görs under rubrikerna resultat och analys för att kunna ge en tydlig och överskådlig bild av hur det resultat undersökningen frambringat är kopplat till tidigare forskning.

4.1 Kultur och språk

Undersökningen utgår ifrån ett sociokulturellt perspektiv där kommunikation och samspel är centrala begrepp. Synen på språkinläring, utifrån detta perspektiv, definierar Säljö med orden ”att lära sig ett språk är att lära sig att tänka inom ramen för en viss kultur och en viss samhällslig gemenskap” (2000:67). Som nämndes i inledningen är det alltså inte tillräckligt att kunna forma ord och meningar för att behärska ett språk. Språket används bland annat som ett verktyg för att ta tillvara på våra medmänniskors kunskaper och idéer. Genom språket får vi möjlighet att ge och ta emot råd och utbyta erfarenheter. Vårt språk är därmed en nödvändig del för att kunna skapa och behandla information och kunskap (Säljö 2000:34-35). Informationen vi får till oss kan vara skriftlig eller muntlig, men för att tillfullo kunna använda oss av den, måste vi förstå dess innebörd. Pedagogen Lev Vygotskij var med och grundlade tankegångarna inom det sociokulturella perspektivet och han ansåg att språk och kommunikation är centralt för allt lärande. Genom att delta i sociala och kulturella sammanhang utvecklar människan sitt tänkande och sin kommunikation. Språket har en betydande roll för människans lärande och är ett viktigt redskap för att föra kunskaper och erfarenheter vidare från generation till generation. Samtidigt har språket en viktig funktion som länk mellan samhället och individen. Genom språket blir de enskilda upplevelserna en kollektiv erfarenhet att dra lärdom av. Kommunikation förekommer hela tiden mellan människor, men även inom individen (Säljö 2005:110-115). Även i detta sammanhang fyller språket en viktig kunskapsbärande funktion då det ger individen möjlighet att sätta ord på och dela med sig av sina tankar.

Kultur och social gemenskap är nära sammanlänkat med språket och Linell menar att ”språket kodifierar också föreställningar, teorier, myter och traditioner om vad det är man gör i vardagslivet och varför man gör det” (Linell 1982:51). Det är med andra ord genom språket som kulturen och vardagen blir en social angelägenhet. Språket används även då moral och etik diskuteras och samhällets värdegrund byggs upp.

Språket fungerar i stor utsträckning som ett identifierande särdrag och har stor betydelse för om en individ räknas som medlem i en etnisk grupp. Skillnaderna kan bestå i att individerna talar helt olika språk eller använder variationer inom samma språk. I alla dessa fall är de språkliga skillnaderna nära förbundna med identiteten och dessa skillnader påverkar oss i hög grad när vi skapar oss en bild av en människa (Trudgill 1974:71-75). Om en människa blir placerad i en viss kategori utifrån det språk som han eller hon talar kan förhållandet även vara det omvända. En individ kan alltså till viss del välja att använda språket på ett visst sätt för att skapa gemenskap med eller för att skapa distans till en grupp.

Alla har sina unika erfarenheter som påverkar vilken betydelse som läggs i begreppen, men för att kunna kommunicera med varandra måste det enligt Wellros finnas gemensamma referensramar för de begrepp som används. Innebörden av ett begrepp kan förändras över tid, och värderingar och attityder kopplade till begrepp kan även skilja sig mellan olika kulturer och länder. Wellros använder ordet *hund* som exempel. För många är en hund människans bästa vän och en självklar del av familjen, men inom vissa kulturer ser man istället hunden som oren och en hälsofara. Hundar används då enbart som vaktjur och den som låter sina barn klappa en hund ses som en ansvarslös förälder. Attityder kring ett begrepp kan däremot förändras genom att personen får nya erfarenheter att koppla till det (Wellros 1998:25- 31).

4.2 Kultur och identitet

Enligt Arnberg visar flera undersökningar att framför allt tonåringar som studerar svenska som andraspråk upplever en vilsenhet mellan sin ursprungsidentitet och den nya identitet som det innebär att tillägna sig ett nytt språk och därmed en ny kultur. Många upplever en känsla av att de måste välja mellan majoritetsgruppen som jämnåriga vänner tillhör och minoritetsgruppen som föräldrar och övrig släkt tillhör. För att ungdomar med svenska som andraspråk lättare ska kunna hantera sin dubbla kulturella tillhörighet krävs det att samhället och skolan visar acceptans och uppskattning inför båda kulturerna. Skolans uppgift måste då bli att utveckla en positiv attityd till dubbel kulturell tillhörighet. För att kunna göra detta måste man låta minoritetsspråket och kulturen ta plats i undervisningen (Arnberg 2004:31-

35). Skolans kursplan i svenska som andraspråk understryker även den att ”språk och kultur är mycket nära förbundna med varandra” (Skolverket, 2008), vilket innebär att det inte bör vara möjligt att bedriva undervisning i svenska som andraspråk utan att synliggöra detta faktum.

Det finns en mängd olika sätt att bemöta flytten till ett nytt land och en ny kultur. Ett av dessa är isolering, vilket vanligtvis gäller äldre personer eller personer som inte tänkt stanna någon längre tid i det nya landet. Ett annat sätt är överanpassning, då personen avvisar allt som har med den tidigare kulturen att göra och sedan anpassar sig helt till den nya kulturen och de beteendemönster som används där. Vid de två ovanstående fallen kan man egentligen inte tala om dubbel kulturell tillhörighet eftersom personen ifråga helt tar avstånd från en av kulturerna. Överanpassning och isolering är ytterligheter och mellan dem ryms en rad olika grader av integration. Även om integration betraktas som det mest positiva sättet att leva med dubbel kulturell tillhörighet är det inte helt problemfritt och enkelt för individen. Ett problem som kan uppstå en tid efter att personen har kommit till den nya kulturen är att personen upplever att han eller hon inte tillhör någon grupp, vilket brukar kallas anomi. Personen upplever då ångslan, social isolering och desorientering (Arnberg 2004:30-31).

För att undvika problemen med identitetskrockar och ge elever en bild av att de inte bara är produkter av sin kulturella bakgrund bör lärare sträva efter en lärandemiljö där eleverna ”genom att kommunicera och jämföra varandras moderskulturer får tillägna sig en ny begreppsvärld och därmed också nya kulturer” (Inglén 2006:28). På detta sätt kan man ”reparera en del av den identitetsförlust, som de har fått vid flyttningen till Sverige” (Inglén 2006:29) eftersom eleverna ges en möjlighet att både hålla fast vid delar av sin egen bakgrund och tillskansa sig kunskap om andras.

Jönsson lyfter fram vikten av att inte se individens identitet som statisk och enbart präglad av nationalitet eller modersmål. Enligt henne bör identitet istället ses som något dynamiskt och ”kommunikation och kontakt över språk- och kulturgränser behöver inte leda till att inlärarens kulturella identitet hotas utan kan ge möjlighet för den enskilde att förhandla, utmana, bekräfta eller modifiera sina inställningar (Jönsson 2001:193-94).

4.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

Enligt Dysthe har skolan möjlighet att vara en institution som skapar tolerans inför och värdesätter olikheter. Skolan och de som verkar däri slits dock mellan att ge utrymme för

individens unika erfarenheter av lärande och att skapa en gemensam läromiljö (2003:5). En av lärarens uppgifter blir då att hitta balansen mellan individen och gruppen samt att använda individens erfarenheter för att främja gruppens lärande och vice versa.

Skolan och samhället är nära sammanlänkat och de attityder och värderingar som finns i samhället har inflytande över skolans arbete. Lärarna blir påverkade av samhällets värderingar vilket i sin tur påverkar beslut och undervisningsmetoder inom skolans ramar (Axelsson 2004:508). Värderingar överförs effektivt via språket, från generation till generation eller från till exempel reklambyrå till konsument (Wellros 1998:27-28). Även samspelet mellan lärare och elev och elever emellan kan vara ett exempel på hur språket används för att medvetet eller omedvetet föra över värderingar. Jönsson hävdar att ”en förutsättning för att läraren ska kunna skapa verkliga möten över kultur och erfarenhetsgränser är att läraren själv har distans till sin egen kulturella bakgrund”(2001:194) och kapacitet att se på sina egna erfarenheter från olika vinklar. Risken finns annars att läraren enbart ser och bemöter de elever vars bakgrund är lik lärarens egen. (Jönsson 2001:194).

Eftersom dagens klassrum i den svenska skolan enligt Ohlander präglas allt mer av heterogenitet bör en språklärare söka efter att förvärva ett brett kulturellt och språkligt perspektiv som komplement till det inom lärarutbildningen ”svensk-kontrastiva synsättet” (Ohlander 2001:199). Läraren bör alltså inneha en kunskap om hur flera olika kulturer kan skilja sig åt när det gäller vissa centrala områden. Denna kunskap kallar Ohlander som nämnts tidigare, för multikontrastiv beredskap.

4.4 Elevens förutsättningar och inverkan

De förutsättningar eleven har i sin lärandemiljö påverkar givetvis i vilken mån elevens språk och kunskap om olika kulturer utvecklas. Givetvis har även eleven en viktig roll i undervisningen och bör enligt Bergman ses som en ”aktiv konstruktör” (Skolverket 2000:33) av det språk han eller hon tillägnar sig. Att delta aktivt i undervisningen är alltså en förutsättning för att få tillgång till och kunna göra olika former av kulturella jämförelser och därmed skapa lärande.

Marton och Tsui menar att hur lärandemiljön ser ut påverkar vad som är möjligt för eleven att lära i en specifik situation. Om dessa tankar överförs till undervisningen i svenska som andraspråk är det alltså så att elevernas möjligheter till att utveckla sin språkbehärskning är

beroende av faktorer såsom lärarens intentioner och hur de samspelar med vad eleven egentligen erfar (2004:4-20). Jönsson hävdar att ”om elever som har ett annat modersmål än svenska ska kunna utvecklas i språkundervisningen måste arbetsformerna vara sådana att den enskildes erfarenheter och tankar lyfts fram” (2001:195) och eleverna måste ses som en rik tillgång i vår mångkulturella skola och vårt mångkulturella samhälle.

Dysthe menar att ”[d]et är avgörande för motivationen i vilken mån skolan lyckas skapa en god läromiljö och situationer som stimulerar till aktivt lärande. Det gäller att skapa interaktionsformer och miljöer där individen känner sig accepterad och som på ett positivt sätt kan forma den lärandes identitet” (2003:38). Dysthe fortsätter med att påpeka att det är viktigt att eleven känner att den har något att tillföra för att det ska bli en gynnsam miljö för lärande. Eleven ska alltså se sig själv som någon som dels har kunskaper och dels kan förmedla dessa till andra (Dysthe 2003:38). När det handlar om att jämföra kulturella och språkliga likheter och skillnader innehar eleverna unika kunskaper som alltså bör tas tillvara på. För eleven är det viktigt att uppleva att den har något att lära andra, vilket leder till en god läromiljö samt att eleven får en positiv bild av sig själv.

Elevens möjligheter att göra språkliga och kulturella jämförelser mellan ursprungskulturen och den nya kultur han eller hon möter påverkas även av flera andra faktorer. Några av dessa är aspekter såsom hur länge eleven varit i Sverige, vid vilken ålder han eller hon kom till Sverige, vilken kontakt personen har med olika kulturer och i vilken utsträckning han eller hon har tillgång till och utvecklar sitt modersmål.

En svårighet för elever med svenska som andraspråk är att ämnet i sig ofta har låg status och tvåspråkighet sällan lyfts fram som en tillgång i dagens skola. Nordenstam och Wallin konstaterar att i det svenska samhället har västerländska kulturer högre status än andra. Det blir då svårare för elever med annan kulturell bakgrund än den svenska att få tillgång till det svenska samhället och även att få sina svenskfödda klasskamrater att intressera sig för elevernas egna unika bakgrund eftersom perspektivet hela tiden är majoritetskulturens. Nordenstam och Wallin hävdar även att ”paradoxen med detta är att ett enhetligt svenskt samhälle inte längre existerar”(2000:261-262) och att nya kulturer hela tiden skapas av både svenska och invandrade ungdomar.

Skolverket hävdar i sin skrift *Bildning och kunskap* (2002:41-42) att vi i skolan och samhället inte kan tala om en kultur, utan istället bör se samhället som ett växelspel mellan olika kulturer. Trots detta finns det en tendens att gruppera och se kulturen som nationell.

Evaldsson som forskat kring hur etnisk och språklig mångfald organiseras i skolan menar att skolor många gånger grupperar in sina elever i någon slags "statisk homogen identitet"(2002:5) som enbart är grundad på elevernas språk. Detta gör att alla elever som till exempel talar arabiska ses som en homogen grupp trots att de har olika etnisk och kulturell bakgrund vilket inte på något vis gynnar eleverna eller deras lärande eftersom de ses som en del av en grupp och inte som individer.

4.5 Fördelar med att jämföra

För att tillfullo kunna lära sig ett nytt språk måste man även förstå den kultur språket omges av. Bergman menar att "de kulturella jämförelserna är nödvändiga för att andraspråkseleverna skall förstå den svenska skolkoden" (Skolverket, 2000:37). Synen på vilken sorts kunskap som prioriteras och hur undervisning skall utformas kan skilja sig betydligt åt mellan olika kulturer. Lärarens roll blir i detta forum att hjälpa till att synliggöra denna kunskap i relation till elevernas ursprungskultur.

Kunskap om elevernas kulturella bakgrund anses oerhört viktigt i mötet mellan lärare och elever. Ökade kunskaper inom dessa områden har läraren i Svenska som andraspråk unika möjligheter att förvärva eftersom han eller hon dagligen möter en heterogen grupp av elever. Inglén har i sin undersökning kommit fram till att "läraren genom att lyfta fram elevernas moderskulturer får både sig själv och sina elever att utveckla en större interkulturell kompetens"(2006:29).

Enligt de kursplaner som finns för gymnasiet i ämnet Svenska som andraspråk ska jämförelser mellan elevernas ursprungskultur och andra kulturer göras. Wellros menar att det finns flera fördelar med att dessa jämförelser görs. Genom dessa jämförelser kan man enligt henne "få syn på sin egen socialisation" och kulturella olikheter inom sitt eget hemland och på detta sätt även "urskilja liknande mönster också i det svenska samhället" (2004:659). På det här sättet undviker man att utveckla stereotypisering för vad som exempelvis är typiskt svenskt. Eleverna är många gånger experter på sina egna hemlands kulturer och kan genom att jämföra dem med flera andra "komma ifrån den generaliserande och etnifierande synen på sin egen och andras kulturtillhörighet" (Wellros 2004:657) vilket i sin tur ger en mer nyanserad syn på Sverige.

En annan fördel med att göra denna typ av jämförelser är att kunskap om elevernas kulturella bakgrund anses oerhört viktigt i mötet mellan lärare och elever. Ökade kunskaper inom dessa

områden har läraren i Svenska som andraspråk unika möjligheter att förvärva eftersom han eller hon dagligen möter en heterogen grupp av elever. Inglén har i sin undersökning kommit fram till att "läraren genom att lyfta fram elevernas moderskulturer får både sig själv och sina elever att utveckla en större interkulturell kompetens" (2006:29).

4.6 Svårigheter med att jämföra

Att synliggöra likheter och skillnader behöver dock inte enbart vara positivt. Jönsson skriver att "om elever som har ett annat modersmål än svenska ska kunna utvecklas i språkundervisningen måste arbetsformerna vara sådana att den enskildes erfarenheter och tankar lyfts fram" (2001:194) på ett sätt som inte känns påträngande eller upplevs plågsamt att svara på. Detta med tanke på att de elever som flytt sitt hemland ofta bär med sig traumatiska upplevelser och inte helt sällan har förlorat en vän eller familjemedlem. Direkta och personliga frågor kan därför vara olämpliga och det kan enligt Jönsson vara lämpligare att eleverna får ställa frågor om kulturella erfarenheter och beskriva dessa utifrån ett mer allmänt perspektiv (Jönsson 2001:194).

Wellros skriver att elever med annat modersmål än svenska sällan undgår att få frågan *Varifrån kommer du?* Problemet enligt Wellros är inte frågan i sig, utan istället inom vilka ramar den ställs, vem som frågar och i vilken ton frågan ställs. Om frågan är ett uttryck för positivt intresse kan den vara en inledning till samtal och skapande av relationer. Om frågan istället betyder *Du är inte svensk* (Wellros 2004:662) kan den ha en negativ laddning och tolkas av den som får den som att han inte hör hemma i landet och bör åka tillbaka till sitt hemland. I en språkligt heterogen undervisningsgrupp kan samtal kring elevernas bakgrund ge en pedagogisk vinst i och med att eleverna har en möjlighet att förstå att deras egna tolkningar inte bara är påverkade av deras språkliga och sociokulturella bakgrund utan även av det faktum att de är olika individer med olika personligheter.

En svårighet med att göra jämförelser mellan olika kulturer kan utifrån lärarnas perspektiv vara att denne helt enkelt känner att han eller hon saknar kunskap om elevernas kulturella bakgrund och därför undviker vissa samtalsämnen i undervisningen. Läraren saknar alltså vad Ohlander benämner multikontrastiv beredskap (2001:199). Lindberg och Rodin (2007:23) har i en intervjustudie med lärare som undervisar i svenska som andraspråk kommit till slutsatsen att lärarna hade lång erfarenhet och kunskaper om modersmålets betydelse för språkutvecklingen, men de önskade mer kunskap om kulturella likheter och skillnader som skulle öka förståelsen i mötet med eleverna och även deras föräldrar.

Tornberg menar att synen på kulturen som enhetligt nationell ställer till stora problem. Det är viktigt att lärare arbetar på ett sätt som främjar förståelsen för att det finns skillnader både inom och mellan kulturer. Eleverna är individer som bär på många olika erfarenheter och deras identitet präglas inte enbart av etniskt eller religiöst ursprung. Tornberg menar till skillnad från Wellros och Inglén att man inte bör använda begreppet interkulturell kompetens eftersom "interkulturellt meningsskapande snarare är en öppen process än ett beskrivbart eller bedömbart tillstånd" (Tornberg 2001:187). Vidare hävdar Tornberg att begreppet "internationell medvetenhet" (2001:188) är att föredra eftersom elevens kulturella erfarenheter inte enbart finns i det förflutna utan är en ständigt pågående process. Genom att skapa nya erfarenheter utifrån elevernas bakgrund kan skolan öka medvetenheten om, och respekten för mångfald, vilket i sin tur är "demokratibefrämjande" (Tornberg 2001:188-189).

4.7 Dialogens betydelse

Enligt det sociokulturella perspektivet är språk och kommunikation en förutsättning för lärande, och ett redskap för att förmedla tankar och erfarenheter till omgivningen. Vygotskij myntade begreppet Zone of Proximal Development, ZPD, översatt till svenska "den närmaste utvecklingszonen". Begreppet handlar om hur eleven lär sig och utvecklas genom kommunikation och samspel med sin omgivning. Med hjälp av en lärare eller en annan elev kan eleven klara av saker han eller hon inte klarar på egen hand (Dysthe 2003:51). Med andra ord skulle elever som befinner sig på en viss nivå vad gäller förmågan att göra kulturella jämförelser gynnas av ett samspel med lärare och övriga elever. Genom interaktion utvecklas eleven och kan ta sig an svårare och svårare uppgifter. Detta leder till en ökad möjlighet att utveckla ett kontrastivt perspektiv. Dialogen med övriga lärare och elever är avgörande för vad som lärs och hur lärandet går till. Genom samtal och diskussioner får elever och lärare idéer, teorier, kognitiva redskap och begrepp att använda sig av för att skapa mening i sina upplevelser (Dysthe 2003:44-48). Ett viktigt inslag i skapandet av ett dialogiskt klassrum är vad Dysthe benämner som "uppföljning och positiv bedömning" (2005:59). Uppföljning innebär att man bygger vidare på elevernas svar och på så vis signalerar att det som eleverna säger är värt att lyssna till och samtala vidare om. Uppföljning och positiv bedömning gör dessutom att samtalet i klassrummet går vidare på ett naturligt och genuint sätt. Motsatsen till detta är när läraren använder sig av mer traditionell fråga-svar metodik och levererar ett antal frågor utan att ta hänsyn till elevernas svar i nästa fråga. Diskussioner och samspel i klassrummet har alltså avgörande betydelse för elevernas lärande och

personliga utveckling. Genom diskussionerna får eleverna ta del av varandras erfarenheter och får därmed nya redskap att möta omvärlden med.

Dysthe skriver även om det flerstämmiga klassrummet. Enligt Dysthe består varje klassrum av en mängd olika röster i form av eleverna, läraren och de texter man läser och skriver. Det är dock bara i en del klassrum som dessa röster får komma till uttryck eftersom det inte räcker med att eleverna får ordet då de inte är ”vana vid att lyssna på varandra, ta andra elevers synsätt på allvar”(Dysthe 2005: 69) eller se de olika rösterna som en tillgång och något som leder till dialogisk flerstämmighet. Dysthe menar vidare att det är av stor vikt att eleverna ”blir vana vid att dialogen verbaliseras i både muntlig och skriftlig form” (2005: 52) och ser därmed möjligheten till dialoger i både skrivande och samtal. Syftet med att inleda ett samtal kan medvetet eller omedvetet vara att få reda på mer fakta om personen man talar med. Under samtalets gång sänds oundvikligen ledtrådar och signaler ut om identiteten hos dem som deltar i samtalet. Detta sker ofta omedvetet och ledtrådarna kan bestå i olika sätt att uttrycka sig på eller den dialekt som talas. Även attityder och värderingar kan märkas genom några få ord (Trudgill 1974:17-18). Genom samtal sker alltså ett stort utbyte av information om deltagarnas identitet och person och de samtal som sker i klassrummen ger eleverna möjlighet att lära känna varandra.

Även Wellros lyfter fram dialogens betydelse för elevernas möjlighet till lärande. Hon menar att det lämnas för lite plats för genuina reflektioner kring elevernas tankar och känslor kring sin egen och andras kulturer. Vanligt är lärare som ställer direkta frågor i stil med *Hur gör man i ditt land?* och därefter förväntar sig ett entydigt svar. På samma sätt är Wellros kritisk till uppgifter där eleverna skall redovisa för klassen hur man gör och tänker i deras ursprungskultur eftersom eleverna då får signaler att de enbart är produkter av just denna. Det sätt som läraren ställer frågor och utformar uppgifter till sina elever på kan signalera ett ”endimensionellt seende” (Wellros 2000:319) som gör att eleverna får missvisande och stereotypa bilder av normer i elevernas ursprungsländer. Precis samma sak är fallet om läraren hävdar att *I Sverige gör man såhär* och därmed beskriver svenska normer som enhetliga. Resultatet blir att inga fruktbara jämförelser egentligen görs som leder till ett mångkulturellt lärande.

5 Metod

Undersökningen är i huvudsak en kvalitativt utformad empirisk studie. Metoderna för undersökningen har varit öppna klassrumsobservationer samt semistrukturerade intervjuer med lärare och elever. Användandet av en kombination av olika metoder kallas i forskningssammanhang för ”metodtriangulering” (Repstad 2007:21) och görs i avsikt att ge en säkrare grund för tolkning, vilket också varit avsikten. Genomförandet av undersökningen har utförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Vilka dessa är och hur de följts presenteras i avsnitt 5.5.

5.1 Öppna observationer

En öppen observation bygger enligt Holme och Krohn Solvang (1997:111-113) på att man byggt upp en tillit till den eller de som observeras. Med detta i åtanke besökte vi både lärarna och deras klasser innan vi inledde själva observationerna för att bygga upp någon form av relation. Anledningen till att en öppen observationsmetod valdes var att det gav oss som observatörer en betydligt större frihet än vi hade haft vid en dold observation. Vid en öppen observation där man blivit accepterad som observatör har man till exempel möjlighet att fritt röra sig i gruppen och ställa frågor till dess medlemmar. Under observationerna har gjorts fältanteckningar som studerats och vid behov har kompletterande frågor om vad som hände ställts till undersökningsgruppen.

Observationerna har genomförts vid fyra tillfällen på respektive skola. Vid samtliga av dessa observationer har fokus legat på om och hur ett kontrastivt perspektiv har använts och i sådana fall i vilken utsträckning, samt om initiativet till detta togs av läraren eller eleverna. Fokus har även legat på lärarens bemötande av elevernas eventuella initiativ till att diskutera likheter och skillnader mellan kulturer och språk.

Observationerna har fungerat som ett sätt att skapa förförståelse för den situation undervisningen bedrivs i, samt varit behjälpliga i utformandet av de frågor som sedan ställdes vid intervjuerna. Observationerna har även varit till stor hjälp vid tolkandet av informanternas svar vid de semistrukturerade intervjuerna.

5.2 Semistrukturerade intervjuer

Vid semistrukturerade intervjuer ligger fokus på den intervjuade som har möjlighet att utveckla sina synpunkter. Intervjuaren har en lista med frågor som ska besvaras, men är

inställd på att vara flexibel (Denscombe 2000:134-136). Denna intervjuform är mer tidskrävande än exempelvis en strukturerad intervju, men den lämpar sig väl för denna undersöknings syfte eftersom den ger möjlighet till mer uttömmande svar.

Avsikten med de semistrukturerade intervjuerna har varit att skapa en samtalsliknande situation för att informanten skall känna sig trygg i intervjusituationen. Ett antal stödfrågor till lärare och elever har funnits nedtecknade (se bilaga 1) och vi har därefter följt Repstads rekommendationer om att specifikt formulera frågorna direkt under själva intervjutillfället för att undvika en uppstyld form av samtal (2007:64).

För att skapa liknande förutsättningar under intervjuerna har en och samma person vid samtliga tillfällen varit den som intervjuat, medan den andra har fört anteckningar och kommit med kompletterande frågor. Alla intervjuer har bandats för att säkerställa att informanten verkligen sa vad intervjuaren hörde, samt att inga ledande frågor ställdes.

Samtliga av de intervjuade deltog frivilligt och intervjuerna genomfördes utanför lektionstid för att garantera elevernas anonymitet. Intervjuerna genomfördes mellan den 18 april 2008 och den 6 maj 2008. Varje intervjutillfälle pågick mellan 30 och 50 minuter.

5.3 Undersökningsgrupp

Den valda undersökningsgruppen består av två lärare som undervisar i Svenska som andraspråk på gymnasienivå, samt sex av deras elever. Under observationerna har inte enbart de intervjuade eleverna observerats utan istället alla elever i respektive klass. Lärarna arbetar på två olika skolor i länet och undervisar på några av gymnasiets nationella program. Båda lärarna är behöriga i ämnet och har undervisat i mer än 20 år på gymnasienivå. Skolorna där lärarna undervisar kallas i undersökningen Skola X och Skola Y.

Tre elever från respektive lärares grupper har valts ut till undersökningen utan närmare baktanke. De sex olika eleverna har alla olika etniskt ursprung. En närmare presentation av de intervjuade personerna följer under rubrik 6.2

5.4 Bearbetning av material

Vid analysen av intervjuer och observationer genomfördes en kvalitativ innehållsanalys (Holme och Solvang 1997:111) där vi sökte efter centrala teman som kunde besvara frågeställningarna. Dessa teman sorterades därefter in under de rubriker vi behandlar i forskningsbakgrunden. Under tiden som sammanställningen gjordes, omarbetades vissa av

dessa teman och rubriker samtidigt som en del nya tillkom grundade på vad som sagts och observerats.

5.5 Etiska principer

För att skydda individen har Vetenskapsrådet sammanställt fyra allmänna huvudkrav på forskningen. Dessa krav benämns som *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet* (2002:6). Utgångspunkten i denna undersökning har varit att följa dessa krav och tillvägagångssättet beskrivs nedan under respektive rubrik.

5.5.1 Informationskravet

Detta krav innebär att ”forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande”(2002:7). Hur pass detaljerad informationen bör vara är en avvägning, men undersökningens syfte skall anges och det skall framgå att deltagande är frivilligt. Både lärare och elever informerades i detta fall om att vårt syfte var att studera undervisning i Svenska som andraspråk och alla deltog frivilligt. Anledningen till att vi inte i detalj nämnde exakt vad vi studerade under observationstillfällena var att det skulle kunna äventyra undersökningens syfte. I efterhand informerades dock alla mer specifikt om undersökningens frågeställningar, vilket är helt i linje med de etiska principerna.

5.5.2 Samtyckeskravet

Samtyckeskravet handlar om att informanterna själva har rätt att bestämma om de vill medverka eller ej. Om informanterna är under 15 år krävs målsmans samtycke. Samtliga informanter i denna undersökning medverkade frivilligt och har en ålder som gör att de själva har rätt att bestämma huruvida de vill delta. Eleverna meddelades även att intervjuerna inte kunde påverka deras betyg eftersom de var anonyma.

5.5.3 Konfidentialitetskravet

Detta krav innebär att ”alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem” (2002:12). Elever och lärare har muntligen informerats om att vi garanterar fullständig sekretess. I undersökningen benämns både informanter och skolor med fingerade namn och inga uppgifter som kan röja någons identitet finns med.

5.5.4 Nyttjandekravet

Nyttjandekravet innebär att alla insamlade uppgifter enbart får användas för forskningsändamål. Alla informanter har meddelats detta och de har även fått erbjudande om att läsa uppsatsen innan den publiceras.

6 Resultatredovisning

I detta avsnitt presenteras de resultat som framkommit av observationer och intervjuer med elever och lärare. Inledningsvis presenteras resultaten från observationerna på respektive skola och därefter följer en kort presentation av intervjupersonerna. Intervjuerna presenteras därefter skolvis. Resultat från Skola X och intervjuer med lärare och elever presenteras först och därefter presenteras resultaten från intervjuerna på Skola Y.

6.1 Redovisning från observationer

I avsnittet som följer presenteras resultaten från observationerna på respektive skola.

6.1.1 Observationer Skola X

Alla observationstillfällen vid Skola X inleds med att elever och lärare sätter sig ner tillsammans och pratar. Stämningen är uppspelt och eleverna varvar sina åsikter med skämtsamma kommentarer om varandra. Skratt och allvar blandas hela tiden. Undervisningen är uppbyggd kring olika skönlitterära böcker och eleverna har massor av tankar kring böckernas karaktärer och teman. Dessa tankar ägnar eleverna ungefär halva lektionstiden åt att prata om. Lektionernas andra hälft ägnas åt uppsatsskrivande kring de tankar som framkommit efter läsning och samtal om böckerna. Även om böckerna inte alltid behandlar människor med invandrabakgrund kommer eleverna ändå ofta in på samtalsämnen som rör deras ursprungskulturer. Exempel på detta är när eleverna läst en svensk bok från början av 1900-talet och följande diskussion utspelar sig:

- Elev 1: - Precis så var det i skolan i Kurdistan, där slog man också eleverna med linjaler
- Elev 2: - Hos oss också
- Lärare: - Varför gjorde man det?
- Elev 1: - Om man inte var tillräckligt välklippt eller om man inte kunde svaret.
- Elev 3: - Det är ju helt sjukt. Primitivt
- Elev 2: - Tycker inte jag. Läraren hade kanske en bra anledning
- Elev 3: - Vaddå för bra anledning. Det kan väl inte finnas en bra anledning att slå någon.

Elev 1: - Jo men om man har respekt för läraren kanske man skärper sig i skolan.

Diskussionen fortsätter en lång stund och alla elever i gruppen deltar. Efter en stund säger läraren att ”Nej, nu vill jag veta hur ni tycker hennes mamma var”. Även denna fråga leder till en lång diskussion där eleverna pratar om mammans roll och hur en bra mamma ska vara.

Vid ett annat tillfälle pratar eleverna om vilka ämnen de ska välja till den muntliga delen av de nationella proven i svenska. Provets tema är Saga eller Sanning. En av eleverna väljer att tala om hur svårt det är att veta vad man ska tro på. Han säger att ”Jag är ju uppväxt med Koranen och mina föräldrar har ju lärt mig en sanning om hur allting skapades och nu har jag fått veta allt om Big Bang och känner mig förvirrad”. Eleverna pratar tillsammans i klassen och den tvivlande eleven kommer fram till att ”Det spelar kanske inte så stor roll vad man tror på bara man tror på något”.

6.1.2 Observationer Skola Y

Samtliga observationstillfällen inleds med att läraren frågar eleverna hur de mår och klassen pratar om allmänna samtalsämnen. Stämningen förefaller relativt positiv och eleverna ger varandra kontinuerligt kommentarer som är relaterade till deras olika etniska bakgrund. De benämner till exempel varandra på ett i huvudsak skämtsamt sätt araber, kurder eller albaner istället för vid namn.

Skönlitteratur är ett ständigt återkommande inslag i undervisningen och lektionerna varierar mellan högläsning och frågor kring vad som står i böckerna. Frågorna rör i första hand svåra ord och uttryck men kan även röra kulturella jämförelser. Eleverna skriver sällan ner sina tankar och vid de få tillfällen då de skriver är uppgiften att skriva bokrecensioner.

Under observationerna på Skola Y gör eleverna flera gånger vid varje lektionstillfälle yttranden som är relaterade till deras kulturella bakgrund. Dessa yttranden lämnas eller kommenteras kort av läraren eller andra elever. Exempel på detta är kommentarer från eleverna såsom ”Han måste vara från Palestina eller Kurdistan eftersom han är så trög” och ”Jag är stolt över mitt land”. Läraren kommenterar över huvudtaget inte detta. Eleverna ställer även direkta frågor till läraren såsom: ”En fråga till dig läraren, hur ser du på skillnaden mellan Palestina och Irak?”. Läraren svarar då: ”Det politiska kan vi lämna utanför klassrummet”.

Några samtal kring kulturella jämförelser finns inte utan miljön präglas av enstaka uttryck och korta frågor och svar mellan lärare och elever. Läraren ställer vid ett antal tillfällen direkta ledande frågor om elevernas bakgrund. Ett exempel är då en ny elev kommer till klassen. Det första läraren frågar honom är: "Var kommer du ifrån?". Eleven svarar då med vilken ort i Sverige han bott i tidigare. Eleverna i klassen uppmanas sedan att ställa frågor till den nye eleven om hans bakgrund. En av eleverna säger då: "Detta är ju löjligt". Eleverna säger också att de inte vet vad de ska fråga om. Läraren säger att det är inte så svårt att komma på frågor och föreslår att de ska fråga hur stor familj eleven har och om alla i familjen bor tillsammans.

Vid ett annat tillfälle ska eleverna berätta om vad de gjort på sina praktikplatser. Följande diskussion utspelar sig:

- Lärare: - Undrade de mycket om din bakgrund, typ skolan, slöjan och sådär?
- Elev: - Ja, men det är inget jag skäms över, det var en som frågade om jag kände Usama bin Ladin
- Lärare: - Vad svarade du då?
- Elev: - Nej, men jag gillar honom
- Lärare: - Usch, nu blir vi rädda här, kommer snart en bomb ur bakfickan.

Direkt efter detta samtal går läraren vidare till att dela ut en skönlitterär bok till eleverna. Arbetet med denna bok går ut på att läsa högt tillsammans i klassen och läraren förklarar även flera olika ord och uttryck såsom "blåögd", "medelvensson" och "snaggad". Följande samtal utspelar sig:

- Lärare: - Vad tänker ni på när ni hör ordet snaggad?
- Elev: - Kortklippt.
- Lärare: - Ja men vilka är kortklippta då?
- Elev: - Rassist

Lärare: - Precis Man har ju lite känsla av Sverige-demokrat. Nazister till och med. Man kan få en sån tanke när man ser boken. Det förstår ni nog.

Läraren säger i samband med att ordet blåögda diskuteras ”ni mörkögda” och refererar till sig själv som ”vi blåögda”.

Sammanfattningsvis kan sägas att klassrumsmiljön präglas av mycket prat men få dialoger och diskussioner. I första hand är det läraren som ställer frågor till eleverna. Flera av dessa frågor är direkt relaterade till elevernas kulturella bakgrund. Läraren uppmuntrar inte till djupare diskussioner angående kulturella jämförelser. Eleverna gör själva en hel del yttranden angående sina kulturella bakgrunder. Dessa yttranden följs inte upp av andra elever eller läraren. Flera gånger under lektionstillfällena gör eleverna kränkande uttalanden om varandras etniska bakgrunder. Ett exempel på ett sådant uttalande är ”alla vet ju hur korkade kurder är”.

6.2 Presentation av intervjupersoner

Samtliga av de intervjuade går på ett nationellt gymnasieprogram. Vi har valt att inte ange elevernas etniska bakgrund för att garantera deras anonymitet och av samma anledning har vi valt fingerade namn som inte är bundna till något land eller kultur.

6.2.1 Skola X

Läraren Lena har arbetat som lärare i Svenska som andraspråk i över 20 år. Hon ingår i ett arbetslag bestående av fem lärare som undervisar i Svenska som andraspråk. Eleverna kallas i undersökningen Conny, Robin och Kim. Conny kom till Sverige när han var 11 år. Robin kom till Sverige som treåring, medan Kim kom till Sverige när hon var 10 år.

6.2.2 Skola Y

Även läraren Frida har arbetat som lärare i Svenska som andraspråk i mer än 20 år. Frida är den enda läraren på sin skola som undervisar i Svenska som andraspråk. Hennes elever kallas i undersökningen Alex, Aimi och Vally. Alex kom till Sverige som 6-åring. Aimi kom till Sverige som 10-åring, medan Vally är född i Sverige av föräldrar med en annan etnisk bakgrund.

6.3 Redovisning av intervjuer

Under denna rubrik presenteras resultaten från intervjuerna med lärare och elever. Inledningsvis presenteras de intervjuer som genomförts på Skola X och därefter presenteras resultaten från intervjuerna på Skola Y. Resultaten från intervjuerna har sorterats in under samma rubriker som tidigare använts i avsnitt 4. Dessa är: *Kultur och språk*, *Kultur och identitet*, *Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan*, *Elevers förutsättningar och inverkan*, *Fördelar med att jämföra*, *Svårigheter med att jämföra* och *Dialogens betydelse*.

6.3.1 Intervju med lärare Skola X

Nedan följer utvalda delar från intervjun med läraren från Skola X, Lena.

6.3.1.1 Kultur och språk

Lena arbetar mycket med litteratur. Eleverna får läsa, samtala och skriva om olika böcker. Varje lektionstillfälle ska enligt Lena innehålla både samtal och skrivande och hon nämner att eleverna ibland tycker att de skriver för mycket uppsatser. Lena ser dock detta som en viktig del i elevernas språkutveckling. Hon försöker varva litteratur från elevernas hemländer med svensk 1900-talslitteratur. Lena anser att eftersom hennes elever har godkänt i svenska från grundskolan är de relativt duktiga språkligt och hon arbetar därför inte aktivt med språkliga jämförelser och grammatik. Språkliga jämförelser görs bara om behovet finns. Till exempel om någon elev inte förstår något uttryck frågar Lena eleven: ”Hur gör ni i ditt modersmål?”. I övrigt utgår Lena från elevernas uppsatser och arbetar med exempelvis meningsbyggnad utifrån dem.

6.3.1.2 Kultur och Identitet

Lena menar att eleverna är väldigt stolta över sin bakgrund och att de har en enormt stark identitet. Hon skulle dock aldrig gå in i en klass och fråga var eleverna kommer ifrån eftersom hon menar att ”Vi hamnar ändå alltid där”. Lena betonar vikten av att se individen istället för att se eleverna som invandrare. Hon menar att ”de är inte där för att de är invandrare, de är där för att de går en kurs”. Det viktiga tycker Lena är att utgå från situationen eleverna är i här och nu och sedan låta eleverna styra var samtalen skall hamna.

6.3.1.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

På skolan där Lena arbetar menar hon att ämnet Svenska som andraspråk har väldigt hög status. Flera av lärarna vill arbeta med ämnet men enbart vissa får möjligheten. Enligt Lena

är kursen ”Det bästa som hänt eleverna”, och hon brukar berätta detta för sina elever. Till elever som byter från ordinarie svenska till svenska som andraspråk brukar hon säga att ”Det här är det bästa beslut du tagit i hela ditt liv”.

Lena menar att det är intressant och nödvändigt att göra kulturella jämförelser i undervisningen. Hon uttrycker sig på följande sätt: ”Hur skulle jag annars kunna förstå och arbeta med de elever jag arbetar med och den tillvaro de kommer från? Det är en omöjlig situation. Hade det inte stått i kursplanen hade jag gjort det ändå”.

Lena betonar flera gånger att jämförelserna skall göras utifrån eleverna och deras behov och hon planerar inte specifikt att prata om exempelvis olika traditioner. Hon vet att samtalen hamnar där ändå. Lena menar också att hon har en väldigt speciell kontakt med sina elever och vet allt om dem eftersom så mycket kommer upp i samtalen under lektionerna. Hon säger även att ”Vi har en gemenskap, en helhet, vem som kommer varifrån och vilken bakgrund är orelevant”.

6.3.1.4 Elevers förutsättningar och inverkan

Lena berättar att det är eleverna som gör de kulturella jämförelserna och att det är ett naturligt inslag i undervisningen. Hon menar att det är väldigt viktigt för alla elever att tolka företeelser från många olika perspektiv. Elever som bara tolkar utifrån sitt eget perspektiv får problem i skolan och livet. Som tidigare nämndes är Lena noga med att se och behandla sina elever som individer och inte en grupp invandrare.

Vidare menar Lena att många av de elever hon mött genom åren har dåliga erfarenheter av undervisning i svenska som andraspråk från högstadiet. Dessa elever väljer ofta vanlig svenska på gymnasiet men flyttar efter hand över till kursen svenska som andraspråk.

6.3.1.5 Fördelar med att jämföra

Lena menar att de stora fördelarna med att göra jämförelser mellan olika kulturer är dels att hon själv lär sig mer om sina elever och deras bakgrunder samt att eleverna förstår varandra bättre.

6.3.1.6 Svårigheter med att jämföra

Lena berättar att det ibland kan gå hetsigt till när man diskuterar kulturella likheter och skillnader. Hon säger att ”Där är sånt liv ibland så man kan inte föreställa sig”, men att

allting löser sig inom gruppen och att olikheter i åsikter kan vara något som förgyller tillvaron.

6.3.1.7 Dialogens betydelse

I Lenas klassrum pratar och skriver man väldigt mycket. Hon menar att man ska prata och skriva mycket på lektioner i svenska. Läsa böckerna får eleverna göra hemma. Lena säger även att diskussionerna ofta går lite utanför den planerade undervisningen, men hon upplever inte detta som ett problem eftersom de ändå hinner med vad de ska i kursen. Lena berättar att eleverna är sällan helt överens men de är vana vid att diskutera på en vuxen nivå. Detta är något som man arbetat länge med att uppnå.

6.3.2 Intervju med elever Skola X

Nedan följer utvalda delar från intervjun med eleverna från Skola X. De kallas i undersökningen Kim, Robin och Conny.

6.3.2.1 Kultur och språk

Samtliga elever på Skola X studerar både modersmål och svenska som andraspråk. Alla dessa elever pratar enbart sitt modersmål i hemmet och tycker det är viktigt eftersom de vill hålla kvar sitt modersmål som en del av deras rötter. Kim menar att hon ändrar inte bara sitt språk när hon kommer hem utan även sitt sätt att vara. Hon säger även att hon tänker både på svenska och på sitt modersmål. Robin däremot känner sig som samma person oavsett var han är och ändrar enbart sitt språk. Han berättar att han oftast tänker på sitt modersmål. Conny tänker på svenska men tycker det är väldigt viktigt att hålla kvar även sitt hemspråk. Conny säger att ”det är svårt att vara den samme när man pratar modersmål och svenska” eftersom språken skiljer sig så mycket åt. Han menar dock att han försöker vara samma person oavsett vilket språk han talar. Conny menar också att språket är väldigt betydelsefullt för gemenskapen. Han tar illa upp om någon i gruppen pratar ett språk han inte förstår.

Samtliga elever menar att de lär sig det svenska språket genom att läsa, skriva och prata om olika böcker och ämnen. De umgås även mycket med svenska kamrater och menar att detta är en stark bidragande orsak till att de behärskar språket väl. Kim berättar att i början när hon kom till Sverige fick hon en ordlista och förväntades lära sig språket genom att slå upp ord. Det visade sig vara omöjligt och ”ibland hade jag valt ord som inte ens läraren visste vad de betydde”. Kim tycker det är betydligt mycket bättre att läsa, skriva och prata om böcker och på så sätt lära sig svenska.

6.3.2.2 Kultur och identitet

Samtliga elever på Skola X uttrycker en önskan om att inte glömma sina rötter. Robin menar att hans identitet finns i hans hemland. Samtidigt säger han att många av hans klasskompisar som inte har invandrabakgrund menar att han är väldigt svensk i sitt sätt att vara. Han berättar också att det inte är många som vet något om hans bakgrund och han tycker det är jobbigt att prata med människor han inte har någon relation till om sina erfarenheter. Anledningen till detta säger han är att ”det har hänt saker och man har förlorat familjemedlemmar”. Conny tycker att det är intressant och kul när någon frågar honom om var han kommer ifrån. Han ser sig själv som en person med dubbel kulturell tillhörighet. De övriga eleverna vet mycket om hans bakgrund och han berättar gärna. Kim känner att det blir lite av en kulturchock när hon ska anpassa sig mellan livet hemma och i skolan. Hon säger att ”det känns som om man är mellan två grenar, Ibland så måste man sätta gränser för sig själv för att hålla fast vid sin grundidentitet och samtidigt anpassa sig”.

6.3.2.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

De intervjuade eleverna är eniga om hur viktig kursen svenska som andraspråk är för dem. De ser mycket upp till sin lärare och menar att de har en speciell relation. Robin säger att deras lärare i Svenska som andraspråk ”verkligen bryr sig om att de ska lära sig så mycket som möjligt”. Enligt eleverna har läraren en roll som den som lyssnar. Kim säger att ”hon lyssnar både på vad jag säger och hur jag säger det”. Eleverna uttrycker även värdet av att de som läser svenska som andraspråk tillsammans är en väldigt sammansvetsad grupp. Kim säger att ”vi hjälper varandra och vi lär oss genom att hjälpa andra också”. Kim säger också att ”vi lär oss jättemycket när vi sätter ord på våra tankar”. Conny beskriver sin lärare som en klar ledare.

Eleverna på Skola X anser att ämnet Svenska som andraspråk har väldigt hög status i deras egna ögon men säger också att de ofta får höra att ”de får bara bra betyg på nationella proven för att de är invandrare” och Kim tänker att ”vad de menar är att de tycker vi är kassa”. Samtliga elever menar att det finns en allmän okunskap på skolan om vad svenska som andraspråk egentligen är och att det inte spelar någon roll att de försöker säga att det i stort sett är samma bedömningskriterier som gäller för svenska som för svenska som andraspråk.

6.3.2.4 Elevens förutsättningar och inverkan

Samtliga elever på Skola X har haft modersmålsundervisning parallellt med sin övriga undervisning. Kim menar att ”det krävs att man är motiverad för att läsa både svenska och sitt modersmål på gymnasiet”. Robin säger att många av hans kompisar med invandrabakgrund tar skolan betydligt seriösare än de elever som är födda i Sverige. Alla tre eleverna har flera gånger fått höra nedvärderande kommentarer om deras svenskundervisning från elever som har ordinarie svenska och de är också vana vid att tituleras *Invandrare* av sina kompisar.

Eleverna menar att när kulturella jämförelser kommer på tal är det alltid de själva som tar upp ämnet. De tycker om att diskutera och även om de ofta tycker olika så säger Robin att ”vi förstår ju ändå varandra, vi har ju alla kommit hit av en anledning”. Även när eleverna skriver uppsatser händer de ofta att de gör jämförelser med sin egen kultur. Ibland är det för att läraren formulerat uppsatsens syfte på ett sätt som leder till det, men ofta är det eleverna själva som för sina tankar dit. Kim säger att deras lärare ofta berättar för dem att de ”inte ska tänka på sig själva som invandrare utan som elever”. Även Conny berättar att eleverna skapar diskussionerna och att de bidrar till jämförelser genom detta och i sina uppsatser.

6.3.2.5 Fördelar med att jämföra

Samtliga elever ser många fördelar med att jämföra olika kulturer. Kim menar att ”genom jämförelser ser man skillnader och likheter mellan människor och hittar någonstans sin egen identitet”. Hon tycker att man då kan ta de delar som är positiva från andra kulturer och ha kvar sin egen samtidigt. Robin menar att genom att göra jämförelser mellan olika kulturer kan man ”få en bild av båda sina samhällen och du får en bild av både hur du hade det då och hur du har det nu”. Conny uttrycker att han får en större förståelse för andra människor och kulturer genom att göra kulturella jämförelser. Han får då en möjlighet att lära sig om andra kulturer och sätta dem i relation till sitt eget liv.

6.3.2.6 Svårigheter med att jämföra

En svårighet med att jämföra kulturer kan enligt Robin vara att ”det kan bli primitiva diskussioner ibland”. Samtidigt menar han att även om de inte kommer fram till en gemensam sanning så är det ändå så att samtalen leder till att man förstår varandra mycket bättre. Han säger att ”jag kanske inte förstår vissa saker med deras religion men jag tycker ju om dem som personer ändå”. Kim menar att det ibland kan vara svårt att förklara allt när

många frågar om slöjan och inställningen till sex. Hon säger att ibland håller hon på och förklarar så mycket att hon undrar ”vad är min egen identitet egentligen”. Kim menar också att det inte får bli för mycket jämförelser eftersom man då bara är ute efter att se hur annorlunda alla är. Jämförelserna ska enligt henne finnas för att man ”ska få kunskap och förståelse för olika kulturer och för att man vill komplettera det man själv har så man kan utvecklas till en bra person”. Conny kan inte komma på några svårigheter som skulle kunna finnas med att göra jämförelser mellan kulturer, utan ser det som enbart positivt.

6.3.2.7 Dialogens betydelse

Eleverna på Skola X menar att det är de själva som styr samtalen i klassrummet. Läraren kommer bara in då och då och bryter när eleverna som Robin säger ”inte vill släppa ett ämne”. Annars sitter läraren mest och lyssnar utom när hon enligt Kim säger att ”nu måste jag få säga någonting om vad jag tycker också”. Kim säger att ”vi pratar mycket och det är bra för då kan man förklara så att andra förstår”. Hon säger även att genom samtalen har hon förstått att man inte kan generalisera och säga ”alla svenskar är såna och alla araber är såna”. Istället har hon förstått ”att vi är rätt så lika allihop ändå”. Conny menar att det blir bra diskussioner i en liten grupp och att alla i gruppen står varandra nära. Enligt honom beror detta på de diskussioner som utspelar sig under lektionerna. Conny berättar också att alla i gruppen tycker om att diskutera och att diskussionerna hjälper honom att utvecklas som person. Kim och Robin berättar båda om att de skriver mycket uppsatser. Robin säger att även i uppsatserna ”hamnar man på något sätt hos sig själv, jämför med sin bakgrund och så”.

6.3.3 Intervju med lärare Skola Y

Nedan följer utvalda delar från intervjun med läraren från Skola Y, Frida.

6.3.3.1 Kultur och språk

Frida berättar att kulturella och språkliga jämförelser ofta görs indirekt och oplanerat. Om gruppen till exempel diskuterar ordspråk kan hon fråga om det finns något liknande i elevernas modersmål. Enligt Frida har eleverna då alltid något ordspråk eller uttryck att jämföra med. Även grammatiska skillnader och likheter tas upp av Frida och hon frågar ofta klassen om deras modersmål.

6.3.3.2 Kultur och Identitet

Frida berättar att eleverna är oerhört stolta över sin bakgrund och uttrycker det på följande sätt ”den andra kulturen sitter väldigt starkt, frågar man eleverna var de kommer ifrån svarar de alltid Kosovo, till exempel. Även om de bott många år här i Sverige.” Frida säger att hon vill lära känna sina elever och därför frågar hon alltid dem var de kommer ifrån. Hon menar även att det kulturella kommer in hela tiden och att de har diskuterat bland annat hedersmord och kvinnlig omskärelse.

6.3.3.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

Frida berättar att hon personligen pratar med en del av eleverna om vikten av att läsa Svenska som andraspråk. Hon berättar att en del känner sig sämre för att de behöver läsa ämnet och att det då är hennes uppgift att få dem att ändra mening och känna att de också kan. Frida upplever det som att de flesta eleverna sedan trivs och känner att de har gjort ett bra val. Enligt Frida är det kontrastiva perspektivet väldigt viktigt inom Svenska som andraspråk och en grundpelare som skiljer svenska och svenska som andraspråk åt. Hon säger att jämförelser mellan kulturella likheter och skillnader görs olika ofta beroende på vad gruppen arbetar med. Frida uttrycker det på följande sätt: ”Perspektivet kan finnas med utan att överskugga allt annat. Det kan bli tråkigt om det ska jämföras hela tiden”. Ibland ställer Frida dock ledande frågor för att öppna upp för en diskussion. Hon har ingen speciell plan för hur jämförelserna ska göras utan det får oftast komma spontant där det passar. Även Frida utgår i stor utsträckning från skönlitteratur när hon arbetar med sina elever. De läser ofta högt tillsammans och går igenom olika svåra ord och uttryck. I första hand diskuterar de böckerna muntligt men ibland skriver eleverna även bokrecensioner där de får fundera över karaktärernas egenskaper, miljöbeskrivningar och böckernas olika teman.

6.3.3.4 Elevens förutsättningar och inverkan

Frida berättar att det aldrig händer att alla sitter tysta under diskussionerna och att initiativet kommer från både lärare och elev. Frida säger att eleverna ”tycker att det är intressant och uppskattar att man vet något om deras bakgrund och att man intresserar sig för deras person”. Frida berättar också att hon tycker att elever med svenska som andraspråk ofta är bättre på att göra kulturella jämförelser än andra elever. Detta förklarar hon med att elever med en annan etnisk bakgrund står emellan kulturerna och har förmågan att granska dem utifrån.

6.3.3.5 Fördelar med att jämföra

Frida menar att eleverna utvecklar en tolerans mot varandra genom diskussionerna, de får en större förståelse för de andra i gruppen och deras kultur. Då är det en fördel med en grupp som har en stor mångfald i etnisk bakgrund. Hon påpekar att både hon själv och eleverna lär sig om varandra. Frida berättar vidare att hon tycker om att diskutera de kulturella skillnaderna och likheterna eftersom det ger även henne så mycket ”Jag lär mig så mycket, om maträtter, kultur med mera. Jag lär mig om eleverna och deras bakgrund”.

6.3.3.6 Svårigheter med att jämföra

Enligt Frida är den största svårigheten med att göra jämförelser hennes egen begränsade kunskap. Hon säger ”Ju mindre jag kan desto svårare är det”. Ett annat problem som kan uppstå menar Frida är att det blir bråk. Hon beskriver det på följande sätt: ”När eleverna börjar jämföra blir det ofta att en diskussion kring hur olika grupper är, till exempel vi är bättre än er därför att, eller ni är ju si och så.” Detta brukar Frida lösa genom att be eleverna förklara sig eller berätta om kulturen för att få större förståelse och ta bort fördomar. Ibland leder hon in gruppen på något annat fokus inom samma diskussion.

6.3.3.7 Dialogens betydelse

Frida anser att svenska är ett ämne där man kan ta upp och diskutera allt möjligt. Sin egen roll anser hon vara att hjälpa och leda i diskussioner så att de blir konstruktiva. Frida säger även att det är bra med diskussioner i små grupper, som de som hon har inom svenska som andraspråk, eftersom hon då upplever att eleverna vågar prata mer. Ibland när diskussionerna går för långt från ämnet eller drar ut på tiden avbryter Frida eleverna för att fortsätta med lektionen som planerat.

6.3.4 Intervjuer med elever Skola Y

Nedan följer utvalda delar från intervjun med eleverna från Skola Y, Alex, Aimi samt Vally.

6.3.4.1 Kultur och språk

Ingen av de intervjuade eleverna på Skola Y har modersmålsundervisning. Alex berättar att han pratar modersmålet hemma med sin mamma och att han blandar språk då han tänker. Han berättar också att han har stora svårigheter att lära sig ytterligare ett språk och beskriver det som att det blir kaos för honom. Även Aimi pratar ibland modersmålet med föräldrarna hemma, men oftast både tänker och talar hon på svenska. Vally pratar sitt modersmål med sin

pappa och bara svenska med sin mamma. Vally tänker för det mesta på svenska, men ibland även på modersmålet.

Alex säger att han inte märkt under lektionerna i svenska som andraspråk att de pratar om språkliga skillnader utan att de ”bara läser böcker”. Aimi menar däremot att de ibland tar upp språkliga skillnader, till exempel har de pratat om olika bokstäver som används i olika språk. Vally menar att det är mest olika ord och uttryck som man lär sig i undervisningen och att man sällan får lära sig något om olika kulturer eller varför man pratar på olika sätt.

6.3.4.2 Kultur och identitet

En del av Alex hjärta och identitet finns i hemlandet och han uttrycker även en önskan om att få veta och prata mer om hur man lever där. Aimi säger att ”jag är jag och jag har växt upp med svenskar men bär med mig min kultur inom mig”. Aimi säger också att det är stor skillnad på hur hon behandlas när hon bär slöja gentemot hur hon behandlades när hon inte gjorde det. Aimi tycker att det är kränkande att bli annorlunda behandlad av lärare beroende av slöjan. Vally menar att religionen är viktig för hennes identitet och personlighet. Hon är andragenerationsinvandrare och känner att hon kan mer om Sverige än om den kulturella bakgrund hennes föräldrar kommer från. För Vally spelar det ingen roll om de hon träffar känner till vilken kultur hon kommer från. Hon vill att de ska veta vem hon är som person.

6.3.4.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

Alex har inte märkt av att läraren någonsin gör några jämförelser mellan olika kulturer, utan menar att de bara läser olika böcker. Alex har ingen direkt uppfattning om vilken status undervisningen i svenska som andraspråk har på hans skola. Aimi berättar att ”läraren brukar fråga alla lite smått och gott, frågor som hon upplever som löjliga, till exempel: Får ni gifta er med vem ni vill?, så frågade läraren runt i hela klassen”. Hon säger även att hon skulle vilja ha en mer bestämd lärare med fler rutiner. Aimi menar även att undervisningen i svenska som andraspråk på hennes skola har låg status och att hon inte lär sig särskilt mycket. Aimi har tidigare läst svenska som andraspråk på en annan skola och upplever att hon lärde sig mycket mer där. Vally säger att när läraren går in på detaljerad information om olika kulturer reagerar eleverna mest med bråk och läraren väljer då att hantera situationen genom att byta samtalsämne.

6.3.4.4 Elevens förutsättningar och inverkan

Alex säger att det är en dålig stämning i gruppen och att de aldrig pratar om kulturella likheter och skillnader. Han tycker att det hade varit intressant att veta mer om de andra. Aimi menar att de ofta läser mycket om Islam under lektionstid men att det bara är förnedrande saker som inte hör ihop med religionen. Till exempel säger hon att ”allting handlar bara om hedersmord och att bli bortgift”. Vidare berättar Aimi att inom den Svenska som andraspråks- undervisning där hon tidigare deltog fick eleverna mer hjälp med de andra ämnena. Ett exempel som Aimi ger är att när de skulle studera inför ett prov fick de hjälp med detta på Svenska som andraspråks lektionerna. Detta upplevde Aimi som mycket positivt. Vally berättar att eleverna fått redovisa inför klassen vilken kultur de kommer ifrån och vilka traditioner som är viktiga för dem. Vally säger att det inte är viktigt att veta var eleverna kommer ifrån utan att det räcker att veta hur de är som personer. Hon säger att hon vet mer om sina svenska kompisars bakgrund än vad de vet om hennes.

Sammanfattningsvis menar alla elever på Skola Y att gruppen har svårt för att föra en diskussion och att lektionerna präglas av högljudda utrop istället för konstruktiva samtal. Aimi uttrycker att ”man kan inte bidra med jämförelser för alla bara pratar i mun på varandra hela tiden”.

6.3.4.5 Fördelar med att jämföra

Samtliga elever upplever det som mycket positivt att göra kulturella jämförelser på lektionerna och anser att det borde ske i större utsträckning. Aimi säger att man genom jämförelserna skulle kunna lära sig att uttrycka sig och berätta, vilket i sin tur skulle skapa trygghet i klassrummet. Aimi säger även att man borde jämföra skolor i olika länder mer för då skulle många få se hur lätt man har det i Sverige. Detta menar hon skulle vara en fördel för eleverna i de svenska skolorna och en motivation för att arbeta mer. Aimi anser att den svenska skolan är för slapp och det borde vara högre krav på undervisningen.

6.3.4.6 Svårigheter med att jämföra

Samtliga elever menar att det inte borde finnas några nackdelar med att göra kulturella jämförelser men att det ändå inte fungerar i deras klassrum. Aimi påpekar att det är svårt att göra jämförelser eftersom alla bara pratar och det är svårt att höra vad de andra säger. Vally säger att det är svårt att göra jämförelser eftersom ”det blir inte bra” och leder bara till bråk.

6.3.4.7 Dialogens betydelse

Samtliga elever menar att det inte finns några genuina samtal i klassrummet. De menar att alla pratar i mun på varandra och det blir inga samtal. Vally säger att det blir bara bråk och att läraren väljer att byta samtalsämne istället för att skapa en dialog.

7 Analys och diskussion

I detta avsnitt diskuteras resultaten från intervjuer och observationer med utgångspunkt i de ämnen som använts i avsnitt 4 och 6.3. Dessa underrubriker är: *Kultur och språk*, *Kultur och identitet*, *Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan*, *Elevens förutsättningar och inverkan*, *Fördelar med att jämföra*, *Nackdelar med att jämföra* samt *Dialogens betydelse*.

7.1 Kultur och språk

Två av eleverna på Skola X anser att det ibland kan vara svårt att vara exakt samma person då de pratar sina två olika språk eftersom språken skiljer sig så pass mycket åt och därmed även sättet att vara när man talar dem. Detta kan hänga samman med att språket är starkt kopplat till de värderingar och referensramar som vi använder oss av i vårt dagliga liv. Dessa värderingar skiljer sig från person till person men även mellan olika kulturer. Den pragmatiska betydelsen av ett ord kan vara helt olika mellan två kulturer (Wellros 1998:30-31). Detta innebär att samma ord kan vara laddat med olika värderingar inom olika språk vilket påverkar inte bara användningen av ordet utan även de känslor och beteende som väcks. Två av de sex intervjuade eleverna upplever att de ändrar sin identitet beroende på vilket språk de använder just eftersom språken är så olika. Säljö menar att för att kunna lära sig ett nytt språk måste man även lära sig att tänka på ett sätt som är förbundet med den kultur språket är anknutet till (2005:67). De ovan nämnda eleverna upplever detta starkt. De har ett beteende och tankesätt knutet till det svenska språket och ett annat till respektive modersmål.

Alla elever i undersökningen uppger att det finns tillfällen då de tänker på ett språk men talar på ett annat. Exempelvis säger sig en elev tänka på sitt modersmål även när han talar svenska. För en annan elev är fallet precis tvärtom då han säger sig tänka på svenska när han talar sitt modersmål. Denna företeelse kan stundom skapa förvirring eftersom kultur och språk hör nära samman. Enligt Sapir-Whorf hypotesen (Linell 1982,59-61) är tankarna starkt influerade av det modersmål man har. Detta kan då leda till att när eleverna alternerar mellan att tänka och tala på två olika språk kan de känna sig splittrade mellan olika kulturer, värderingar och tankesätt.

En elev från Skola X, Conny, berättar att han tar illa upp när någon pratar ett språk han inte förstår. Detta visar hur stor betydelse språket har för gemenskapen. Språket är ett effektivt sätt att stänga någon ute eller inkludera någon i gruppen (Trudgill 1974:71-75). Med andra

ord är det språk som Conny känner stänger honom ute, samma språk som kan få andra att känna gemenskap. Vid undervisning inom svenska som andraspråk har eleverna en stor variation i språk och språkkunskaper, men även i värderingar och referensramar. Enligt Wellros har läraren här en viktig roll i att hjälpa eleverna synliggöra att de inte enbart är produkter av sitt språk utan personligheter som både kan skilja sig åt och likna varandra vad gäller språkanvändning och beteende (Wellros 2004:659). Läraren på Skola X uttrycker både i intervjuerna och under observationerna flera gånger just detta faktum. Hon ser eleverna som personer som går en kurs och inte som stereotyper formade av sin kulturella bakgrund. Detta skulle kunna vara en anledning till den gruppgemenskap hennes klass präglas av trots att alla elever har olika språklig och kulturell bakgrund.

7.2 Kultur och Identitet

Samtliga elever i undervisningen säger att deras rötter är viktiga för dem och känner mer eller mindre starkt för sin ursprungskultur. Eleverna på Skola X som är de som mest aktivt försöker behålla sina rötter genom att läsa modersmålsundervisning och enbart tala sitt modersmål i hemmet är också de elever som under lektionstid känner att de sysslar mycket med att skriva och samtala kring likheter och skillnader mellan olika kulturer. Dessa elever säger sig ha utvecklat en större förståelse för olikheter och försöker plocka bitar från olika kulturer för att på så sätt forma sin egen identitet. Deras lärare säger ofta till dem att de inte ska se sig som enbart invandrare utan elever med egen identitet, vilket går hand i hand med Jönssons resonemang om hur identitet bör ses som något dynamiskt och inte statiskt och grundat enbart i nationalitet eller modersmål (2001:193-194). Läraren på Skola Y är mer benägen att generalisera och talar under observationstillfällena i termer som ”ni mörkögda” och ”vi blåögda”, vilket enligt Arnberg kan vara negativt för de ungdomar som efter en flytt till ett annat land upplever att de inte hör hemma någonstans (2004:31-35). Om man som lärare tenderar att se individens identitet som statisk menar Jönsson att man genom sitt sätt att tala med eleverna kan skapa en distans till en grupp istället för den eftersträvade gemenskapen (2001:193-194).

Ingen av eleverna på Skola Y har modersmålsundervisning och de pratar helst svenska hemma. Trots detta uttrycker dessa elever en önskan om att få veta lite mer om sin ursprungskultur och sitt modersmål eftersom de känner att det är en del av deras identitet. Arnberg menar att det finns olika sätt att ta till sig nya kulturer och att någon grad av integration är den som ses som mest positiv (2004:30-31). Detta innebär att individen håller

fast vid sin etniska bakgrund samtidigt som han eller hon tar till sig av kulturen i det nya landet. Elevernas önskan om att lära sig mer om sin ursprungskultur bör därför ses som positiv och uppmuntras av skola och lärare. Ett sätt att lära sig mer om den egna och andra kulturer är att prata med människor från olika kulturer. Genom detta sätts den egna kulturen i ett nytt perspektiv. Att göra kulturella jämförelser under lektionstid är därför ett viktigt redskap för eleverna och deras möjlighet att lära sig mer om den egna och andra kulturer. Dessutom är det viktigt för elevernas självbild att deras språk och kultur får ta plats i undervisningen (Arnberg 2004:31-35).

En av eleverna på Skola X uttrycker en önskan om att det inte får bli för mycket jämförelser eller frågor om hennes bakgrund. Anledningen till detta är att hon känner att genom att hela tiden få förklara sin kulturella bakgrund tappar hon bort den person hon egentligen är, en person som inte enbart är färgad av sin kulturella eller religiösa bakgrund. Eleven vittnar här om hur hon anser det besvärligt att bli offer för vad Wellros kallar ett endimensionellt seende (2000:319).

7.3 Lärarens och skolans förutsättningar och inverkan

Observationerna visar att de båda intervjuade lärarna intar olika sorters roller i sina klassrum. Läraren på Skola X har en tydlig men samtidigt något passiv roll där hon själv tar ett steg tillbaka och låter eleverna föra klassrumsdialogen. Läraren på Skola Y har en betydligt mer aktiv roll och ställer gärna direkta och personliga frågor till eleverna om deras bakgrund och inställning till olika kulturella frågor. Båda lärarna arbetar med skönlitteratur som utgångspunkt men metodiken skiljer sig åt väsentligt. På Skola X ägnar man ungefär hälften av lektionstiden åt samtal och hälften åt skrivande. På Skola Y består lektionerna i huvudsak av högläsning ur böcker och samtal kring dessa. Skrivandet upptar en betydligt mindre del av lektionstiden på Skola Y än på Skola X. Den stora skillnaden är att på Skola X utgår man från elevernas tankar och frågor i samtal och uppsatsskrivande, medan på Skola Y är det lärarens frågor som undervisningen kretsar kring.

Läraren på Skola X, Lena, säger att hon aldrig skulle få för sig att fråga eleverna var de kommer ifrån eftersom hon menar att man hamnar alltid där ändå. Läraren lyfter fram vikten av att utgå från eleverna där de är här och nu och inte se dem som invandrare utan som individer. Hon säger också att undervisningen i svenska som andraspråk är oerhört viktig och att hon som lärare känner sig viktig för eleverna. Även eleverna menar att deras lärare är en viktig person för dem och beskriver henne som en tydlig ledare som lyssnar på dem och vill

att de ska lära sig så mycket som möjligt. Eleverna på Skola X berättar också att de är en grupp med stark gemenskap som alla tycker om att prata och diskutera. Dysthe menar att de som arbetar inom skolan slits mellan individens lärande och gruppens gemensamma utveckling (2003:5). Genom att se eleverna som individer och inte placera dem i gruppen invandrare ger läraren eleverna möjlighet att utvecklas just som individer. Samtidigt ger Lena eleverna tillfälle att utvecklas som grupp vilket har gjort att de har en stark grupp känsla och upplever att de lär sig av varandra.

Läraren på skola Y, Frida, ställer direkta och personliga frågor till sina elever om deras bakgrund för att på det viset lära känna dem bättre. Frida uttrycker sig ibland på ett sätt som är generaliserande och placerar eleverna i en grupp och sig själv i en annan. Wellros menar att språket är ett effektivt verktyg för att medvetet eller omedvetet förmedla värderingar och tankar (1998:27-28). Genom att Frida uttrycker sig som hon gör skapar hon distans mellan sig själv och eleverna. Detta sker förmodligen omedvetet, eftersom det framkommer under observationer och intervjuer att Frida tycker om att arbeta med svenska som andraspråk. Hon uttrycker även flera gånger hur roligt hon tycker det är att lära sig mer om elevernas kulturer. Skolan påverkas i hög grad av de värderingar som råder i samhället och detta märks i undervisningen (Wellros 2004:508). Som lärare är det viktigt att vara medveten om detta och bemöta det på ett adekvat sätt. En lärare bör även vara medveten om sin egen kulturella bakgrund och erfarenheter för att kunna hålla en distans till den och bemöta alla elever, inte bara de som har liknade etnisk bakgrund som läraren (Jönsson 2001:194). Eftersom Frida talar i termen som ”vi och ni” påpekar hon en skillnad mellan sig själv och eleverna vilket även avspeglar de attityder som kan märkas i samhället. Frida har goda intentioner med sina frågor och uttalanden under lektionerna, men genom sitt sätt att ställa frågor och generalisera skapar hon en distans mellan sig själv och eleverna.

Båda lärarna säger att det är intressant och lärorikt för dem att prata med eleverna om kulturella likheter och skillnader. De menar att det är nödvändigt för dem för att förstå eleverna. Ohlander påpekar att en språklärare bör sträva efter att ha ett brett kulturellt och språkligt perspektiv (2001:199). De två intervjuade lärarna anser båda att de genom sina elever lär sig om deras kulturer vilket hjälper dem i undervisningen. Man kan alltså säga att lärarna får det ovan nämnda perspektivet genom de samtal som förs under lektionstid.

7.4 Elevers förutsättningar och inverkan

Elevernas förutsättningar för att göra kulturella jämförelser under lektionstid skiljer sig åt markant mellan de båda undersökta skolorna. Eleverna på Skola X säger sig vara dem som med hjälp av läraren aktivt för samtal kring olika kulturer och menar att även om alla sällan är överens har de ändå utvecklat en förståelse för varandra. Detta är något som även läraren Lena uttrycker. Dessa elever är vad Bergman kallar ”aktiva konstruktörer” (2003:33) av sitt eget språk och detta gör att de har en möjlighet att göra kulturella jämförelser på ett sätt som är fruktbart för deras egna och andra elever i klassens lärande. Läraren och eleverna är överens om att jämförelserna görs spontant och som ett naturligt inslag i undervisningen. Evaldsson talar om att skolan ofta delar in eleverna efter språk, till exempel arabiska (2002:5). Läraren Lena är noga med att påpeka att hon ser varje elev som en individ, de är i gruppen för att de läser en kurs och inte för att de är invandrare. Detta är starkt bidragande till att Lena lyckas skapa ett klimat i gruppen som är gynnsamt för eleven och dess lärande. Lena påpekar också att de elever som tenderar att se allt ur ett perspektiv får problem i skolan och i livet. Även Skolverket menar att perspektiven är många och att vi inte bör tala om en kultur utan ett växelspel mellan olika kulturer i samhället (Skolverket 2002:41-42)

Eleverna på Skola Y skulle gärna vilja göra jämförelser men säger sig inte ha möjlighet på grund av det klimat som råder mellan eleverna i klassrummet. Dock uttrycker läraren Frida vikten av att eleverna får prata om sina ursprungskulturer och berättar att de uppskattar att hon har kunskap om deras bakgrund. Eleverna har enligt Marton och Tsuis resonemang inte möjlighet att erfa den kunskap de själva söker. Anledningen till detta är att lärarens intentioner om att göra kulturella jämförelser i verkligheten inte efterlevs (2004:4-20) vilket gör att eleverna inte får det som läraren har för avsikt att ge dem. Dysthe talar om vikten av att eleverna känner att de har något att tillföra i undervisningen. Då eleverna på skola Y sällan får feedback på sina kulturellt relaterade yttranden kan det sända signaler som att deras tankar och kunskaper om och från sina ursprungskulturer inte har något värde, vilket i sin tur förmodligen kan påverka stämningen i klassrummet (Dysthe 2003:38). Eleverna behöver känna att de har något att säga och att de andra lyssnar. Enligt eleverna är det här det brister eftersom alla pratar samtidigt och därför inte kan lyssna på varandra. Jönsson menar att det är nödvändigt att lyfta fram den enskilda individens tankar och erfarenheter för att språket ska kunna utvecklas (2001:195). Under observationerna och intervjuerna blir det tydligt att detta är både lärarens och elevernas önskan, men det blir omöjligt på grund av det rådande klassrumsklimatet och lärarens sätt att ställa frågor.

Tre av de sex intervjuade eleverna berättar om hur de ofta får nedvärderande kommentarer från elever som läser ordinarie Svenska angående deras egna prestationer och ämnet Svenska som andraspråk. De upplever att ämnet har relativt låg status vilket även Nordenstam och Wallin konstaterar (2000:261-262). Tvåspråkighet lyfts med andra ord inte fram som en tillgång på någon av skolorna. Inte heller lyfter man fram elevernas unika bakgrund som något intressant, eftersom perspektivet hela tiden är majoritetskulturens.

7.5 Fördelar med att jämföra

Läraren på skola X menar att det enbart finns fördelar med att göra kulturella jämförelser i klassrummet. Vidare hävdar hon att det är en omöjlighet att bedriva undervisning om man inte gör jämförelser mellan olika kulturer, eftersom hon inte kan möta sina elever på rätt sätt om hon inte vet vilka de är och utgår från deras behov. Samtidigt säger hon dock att det är oerhört viktigt att se eleverna som just elever och inte som invandrare präglade av enbart sin kulturella bakgrund. Lärarens resonemang stämmer väl överens med Tornbergs teori om att en interkulturell medvetenhet är att föredra före vad som orimligt kallas interkulturell kompetens (2001:187-188). Den lärare som inte ser kultur som något statiskt och nationellt utan istället ser sina elever som produkter av flera olika faktorer har en annan förutsättning att synliggöra det faktum att det finns skillnader både mellan och inom kulturer. Lärarens egen inställning blir med andra ord avgörande för huruvida eleverna ska kunna se på sig själva och sin omvärld på ett nyanserat sätt.

Även läraren på Skola Y ser många fördelar med att göra jämförelser. Hennes sätt att ställa direkta frågor för att lära sig mer om elevernas olika bakgrund, liknar dock vad Inglén kallar interkulturell kompetens (2006:29). Även denna skapas genom att eleverna tillåts lyfta fram sina egna erfarenheter, men enligt Tornbergs sätt att se på saken (2001:187-188) har man då en generaliserande uppfattning om att kultur är något statiskt och eleverna produkter enbart av sin etniska eller kulturella bakgrund.

Eleverna på Skola X hävdar att de genom undervisningen i svenska som andraspråk fått en förståelse inte bara för andra kulturer utan även en fördjupad förståelse för sin egen ursprungskultur. Just detta menar Wellros är ett utmärkt sätt för att eleverna ska få en tydligare och mindre generaliserad bild av sin egen socialisation och därmed en möjlighet till en mer nyanserad bild av det nya landet, Sverige, och dess olika kulturer och värderingar (2004, 650-675).

7.6 Svårigheter med att jämföra

Läraren på Skola Y vill gärna arbeta på ett sätt där kulturella likheter och skillnader lyfts fram, men ser en svårighet i att göra jämförelser på grund av sin egen begränsade kunskap om elevernas olika kulturer. Liksom lärarna i Lindberg och Rodins (2007:23) undersökning skulle hon känna sig säkrare på att göra jämförelser om hon visste mer om sina elevers olika bakgrund. Läraren visar här att hon strävar efter någon form av interkulturell kompetens vilken enligt Tornberg inte existerar. En lärare bör som nämnts tidigare inte se sina elever som produkter av enbart sin etniska och kulturella bakgrund, utan istället se dem som individer och deras kulturella erfarenheter som en ständigt pågående process. Med andra ord kan läraren aldrig lära sig allt om elevernas kulturella bakgrund eftersom den är en del av en helhet och som sådan dynamisk i sin karaktär. Tornberg menar istället att lärare bör utveckla en "interkulturell medvetenhet" (2001:188) där läraren medvetet strävar efter att eleverna ska utveckla en kunskap om att det finns många skillnader både mellan och inom kulturer. Det som läraren ser som en svårighet är alltså enligt detta resonemang inte något egentligt hinder för att göra jämförelser mellan olika kulturer. Svårigheten är istället grundad i lärarens sätt att se på sina elever som stereotyper.

Ytterligare en svårighet med att göra kulturella jämförelser är enligt läraren på Skola Y att det ofta blir bråk i klassrummet mellan elever med olika etnisk och kulturell bakgrund. Detta faktum var även tydligt under observationstillfällena då eleverna flera gånger gjorde kränkande yttranden rörande klasskamraternas etniska, språkliga och kulturella bakgrund. Även en av eleverna på Skola Y, som säger sig sakna jämförande diskussioner, anser att samtal kring kulturella likheter och skillnader skulle vara utvecklande och skapa trygghet i gruppen, vilket stämmer väl in på Trudgills resonemang om att vi under samtal lär känna varandra genom signaler som vi omedvetet sänder ut (1974:17-18). Detta skapar i sin tur trygghet och gemenskap i gruppen eftersom eleverna lär känna varandra och vet vad de kan förvänta sig av övriga elever. Observationerna visar tydligt att klassen på Skola Y inte har uppnått denna känsla av gemenskap och detta kan vara en bidragande orsak till att de inte känner till varandras bakgrund eller klarar av att genomföra konstruktiva och därmed lärande samtal.

Läraren på Skola Y upplever däremot att diskussionerna i grupperna som har Svenska som andraspråk är bra eftersom eleverna då vågar prata mer än i stora grupper. Läraren anser att en trygghet finns i gruppen eftersom eleverna inte är så många. Samtliga observationer och

intervjuer visar att kränkningar och bråk ofta uppstår i gruppen vilket eventuellt kan tyda på att eleverna faktiskt vågar säga vad det tycker. Det faktum att de vågar säga vad de tycker skapar dock inte per automatik en dialog. Läraren har förmodligen goda intentioner när hon ställer direkta frågor om elevernas bakgrund men eleverna uttrycker att det är löjligt att fråga runt i en hel klass huruvida de ska giftas bort eller inte. Detta tyder på att det liksom Wellros anser sker för lite genuina reflektioner kring elevernas tankar inför den egna och andras kultur (2000:319). Eleverna på Skola Y vittnar om att fallet är sådant i deras klassrum. Alla pratar, men ingen lyssnar och tänker efter kring sin egen eller andras kulturella bakgrund.

Det faktum att många elever med svenska som andraspråk ofrivilligt har lämnat sitt ursprungsland och ofta bär med sig traumatiska upplevelser måste tas i beaktan när man skall ställa frågor och samtala om elevernas bakgrund. En av eleverna på Skola X vill inte prata med vem som helst om sin uppväxt eftersom han delvis kopplar den till förlust av familjemedlemmar. Att då ställa direkta personliga frågor liksom läraren på Skola Y kan enligt Jönsson vara direkt olämpligt (2001:194). Läraren på Skola X hamnar inte i denna situation eftersom hon som hon säger aldrig skulle få för sig att ställa direkta personliga frågor utan istället låter eleverna styra dialogen och får på så vis veta allt om dem ändå.

7.7 Dialogens betydelse

Observationerna visar på stora skillnader mellan de båda skolorna gällande förekomsten av dialog i undervisningen. På Skola X är dialogen ständigt närvarande både när eleverna talar och skriver och samtliga elever är övertygade om att deras samtal i klassrummet har gjort att de fått en större förståelse både för sin egen och andras bakgrund. De uttrycker även att de både lär ut och lär av andra elever, vilket är helt i linje med Vygotskijs Zone of Proximal Development (Dysthe 2003:51) som innebär att en elev kan prestera mer i samspel med andra elever och lärare än vad han eller hon kan göra på egen hand. Samtliga elever på skola X är övertygade om att de utvecklat en förståelse för andra just för att de tillåtit att använda sitt språk för att formulera sina tankar och lyssna till andras. Precis som eleverna på Skola X beskriver är alltså de övriga eleverna ett viktigt redskap för den enskilda elevens utveckling och lärande. Även läraren Lena upplever att samtalen förs på en vuxen nivå trots att eleverna ofta tycker olika. Hon berättar att det tar tid för en grupp att nå dit och att de har fått jobba mycket för detta. Dysthe menar att samspelet mellan läraren och eleverna samt eleverna emellan är avgörande för vad och hur eleverna får möjlighet att lära sig (2003:44-48). Det är alltså ett väl fungerande samspel mellan lärare och elev samt mellan elev och elev som gör

att gruppen på skola X får till stånd utvecklande diskussioner. Gruppen är medveten om varandras olikheter, men har lärt sig att respektera varandra. Eleverna på Skola X skulle enligt Dysthes resonemang kunna sägas befinna sig i ett flerstämmigt klassrum. Dialogen finns i de många rösterna som får ta plats i både samtalen och skrivandet (Dysthe 2005:52-69) Eleverna är vana vid och tillåts att verbalisera sina tankar i både tal och skrift vilket enligt Dysthe är en förutsättning till lärande och därmed personlig utveckling.

Dialogen är inte lika framträdande på Skola Y. Observationer och intervjuer vittnar om att samtalsklimatet istället präglas av enskilda yttranden från både lärare och elever samt kortfattade meningsutbyten utformade som fråga och svar. Det är inte ovanligt att lärare ställer den typ av direkta frågor om elevernas bakgrund som läraren på Skola Y gör. Wellros menar att denna typ av frågor signalerar ett "endimensionellt seende". Detta kan leda till att en stereotyp bild av en kultur eller en person framhävs bland lärare och elever eftersom frågorna oftast ger entydiga svar (Wellros 2000:319). Den typ av frågor som läraren i det här fallet ställer utvecklar sig alltså sällan till dialoger vilket är tydligt i klassrummet på skola Y. Det är dessutom så att elevernas egna spontana yttranden angående kulturella likheter och skillnader inte fångas upp av vare sig läraren eller övriga elever vilket även det bidrar till att någon dialog aldrig skapas. Enligt Dysthe är uppföljning och positiv bedömning avgörande för att genuina dialoger skall skapas. Eleverna på Skola Y menar istället att det inte förs några samtal i klassrummet eftersom alla istället pratar i mun på varandra och ger varandra kränkande kommentarer. Dysthe menar vidare att om eleverna inte är vana vid att lyssna på varandra och ta varandras synsätt på allvar eller se varandras röster som en tillgång är det också svårt att skapa en dialogisk flerstämmighet. Det fenomen som observerats på Skola Y är enligt Dysthe inte ovanligt. Alla klassrum består egentligen av flera olika röster, frågan är bara om de får lov att göra sig hörda. (Dysthe, 2005: 52-69) Avsaknaden av dialog och därmed samspel kan vara en anledning till att eleverna på denna skola inte känner att de gör några kulturella jämförelser trots att läraren har för avsikt att göra dem. Eleverna får med andra ord inte möjlighet att utveckla kognitiva redskap som gör att mening skapas i deras upplevelser (Dysthe 2003:44-48) eftersom någon dialog och därmed inte heller något samspel förekommer. Resultatet blir som nämnts tidigare att inga fruktbara jämförelser egentligen görs som leder till ett gemensamt lärande, detta på grund av att eleverna inte får möjlighet att ta del av varandras tankar och erfarenheter.

8 Metoddiskussion

Det finns alltid för och nackdelar med val av metoder. I denna undersökning användes en kombination av flera olika metoder. En eventuell nackdel med att använda sig av flera olika metoder, kan enligt Repstad vara att man får ett stort undersökningsmaterial och blir tvungen att sortera och lyfta fram de delar av undersökningen som anses mest relevanta (2007:21). Valet att använda metodtriangulering kan dock anses som fruktbart för just denna undersökning eftersom det gett oss en mer övergripande bild som varit till nytta vid analysen av resultaten.

Vid avlyssningen av de bandade intervjuerna har de delar som anses vara relevanta för undersökningen lyfts fram och refererats. Avsikten med både intervjuerna och observationerna har i alla avseenden varit att tolka informanternas svar och uttalanden så objektivt och korrekt som möjligt. Dock kan inga garantier ges eftersom en intervjusituation inbegriper människor och som sådana är vi påverkbara.

I vilken mån de observerade lektionerna påverkats av vår närvaro är omöjligt att fastställa. Dock är det viktigt att vara medveten om att både lärarens och elevernas beteende kan påverkas av att observatörer finns med i klassrummet.

Sammanfattning

Den här undersökningen gjordes i avsikt att studera hur ett kontrastivt perspektiv på kulturella jämförelser utformas och mottages i undervisningen i ämnet Svenska som andraspråk. Kulturella jämförelser skall enligt skolans kursplaner göras i avsikt att främja en ökad förståelse hos eleverna för sig själva och andra. Resultaten från intervjuer och observationer har visat att ett kontrastivt perspektiv definitivt finns hos både elever och lärare i undersökningen, men att sättet som det utformas på till stor del påverkar vad jämförelserna i slutändan genererar.

För samtliga intervjuade i den här undersökningen framstår kulturella jämförelser som intressanta och betydelsefulla delar av undervisningen i Svenska som andraspråk. Trots att både lärare och elever har samma positiva syn till att göra jämförelser är skillnaden mellan vad eleverna i undersökningen egentligen ges möjlighet till att erfara väldigt stor. Denna skillnad grundar sig förmodligen i flera olika faktorer.

En avgörande faktor kan vara lärarens sätt att se på sina elever. Den lärare som ser på sig själv och sina elever som produkter av enbart etnisk och kulturell bakgrund tenderar att främja stereotypisering. Om eleverna då i sin tur ser på varandra som stereotyper kan de varken göra nyanserade jämförelser eller se sin egen socialisation som en produkt av något annat än sin ursprungskultur. Elever som istället får möjlighet till lärande genom samspel, utvecklar en mer nyanserad bild på sig själva och sina klasskamrater vilket i sin tur leder till ökad förståelse och ett positivt och flerstämmigt klassrumsklimat. Dessa elever utvecklar även en nyanserad bild av sin personliga bakgrund vilket kan göra att de känner sig trygga i sin egen identitet.

Ytterligare en faktor som spelar in är lärarens sätt att ställa frågor och följa upp elevernas svar. Om jämförelser av olika kulturer skall leda till lärande och utvecklande av en interkulturell medvetenhet, måste läraren utforma sina frågor och sin undervisning på ett sätt som inte främjar stereotypisering. Det faktum att läraren ställer direkta frågor av generaliserande art och inte utgår från elevernas personliga erfarenheter kan påverka elevernas inställning och möjlighet till att sätta igång genuina samtal. Enligt ett sociokulturellt sätt att se på lärande gör detta att eleverna då inte får samma möjlighet att utveckla en förståelse för likheter och skillnader

inom och mellan olika kulturer. Eleverna får med andra ord ingen möjlighet att utveckla interkulturell medvetenhet, dvs en medvetenhet om att kulturer inte är statiska och att det finns skillnader både mellan och inom kulturer, eftersom de består av mänskliga individer.

Elevernas tendens att medverka som aktiva konstruktörer av sitt eget språk och sitt eget lärande är även det en avgörande faktor för hur de kulturella jämförelserna blir fruktbara. I det undersökta klassrum där eleverna kontinuerligt skriver och aktivt samtalar uttrycker de också en känsla av att förstå och respektera varandra trots att alla har olika etnisk bakgrund. I det undersökta klassrum där eleverna inte får möjlighet att lyfta sina egna erfarenheter genom tal eller skrift, finns istället elever som vittnar om bråk och kränkningar. Jämförelserna bör alltså utgå från elevernas egna erfarenheter för att kunna leda till dialog och genuina samtal. Det är också så att om eleverna själva får ställa frågor istället för att besvara direkta frågor om sin bakgrund undviker man risken att tvinga eleverna till att berätta om eventuella traumatiska upplevelser.

I undersökningen framkom även att kulturella jämförelser inte enbart behöver leda till något positivt. De negativa aspekterna kan bestå i att det uppstår konflikter i klassrummet samt att eleverna kan uppleva att det inte får bli för mycket jämförelser, eftersom de då framställs som produkter av sin kulturella bakgrund istället för individer som lever här och nu.

Sammanfattningsvis kan sägas att undersökningen visat att både elevs och lärares sätt att hantera jämförelser mellan och inom kulturer avgör hur och i vilken utsträckning eleverna lär sig av att jämföra och jämföras.

Förslag på fortsatt forskning

Samtliga av de elever vi intervjuat talar både svenska och sitt modersmål. Under intervjuerna framkom det att hälften av eleverna sätter tydliga gränser för var de talar sitt modersmål och var de talar svenska. De väljer att enbart tala sitt modersmål i hemmet och enbart tala svenska på skolan eller vid umgänge med kamrater utanför skoltid. Dessa elever är även de som har kommit längst i sin utveckling inom det svenska språket. Övriga elever talar ibland svenska och ibland sitt modersmål hemma. Dessa elever har inte modersmålsundervisning och en av dem beskrev det som kaos då han ska lära sig ett tredje språk. Det är ett känt faktum bland forskare inom andraspråksinlärning att modersmålet har en viktig roll vid inläringen av ett andraspråk. De tre elever som tydligt skiljer på i vilket sammanhang svenskan och modersmålet används är de som, enligt vår undersökning, klarar av att göra jämförelser mellan olika kulturer på ett givande sätt. Två av dessa elever uttryckte även att de ändrar sig som person när de pratar sitt modersmål istället för svenska. Vi skulle tycka att det vore intressant att få reda på om det finns ett samband mellan hur, och i vilka sammanhang, eleverna använder sitt modersmål och inläringen av svenska som andraspråk. En fråga vi då skulle vilja ha svar på är: Underlättar det vid inläringen av Svenska som andraspråk om inläraren enbart använder sitt modersmål i vissa sammanhang och enbart det svenska språket i andra sammanhang. En annan intressant infallsvinkel i detta sammanhang är hur detta påverkar elevernas betyg och prestationsförmåga i skolan.

Under intervjuerna har det även diskuterats vilket språk eleverna tänker på. Detta är inget vi valt att fokusera på i vår undersökning, men vi tycker att det hade varit intressant att få reda på vad det är som påverkar det språk som andraspråkselever tänker på. Under intervjuerna visade det sig att behärsknigen av det svenska språket eller vistelselängden i Sverige inte verkar ha helt avgörande betydelse. Detta har fått oss att fundera kring vilka faktorer som styr vilket språk man tänker på och hur detta eventuellt kan orsaka svårigheter för eleverna i skolarbetet, både inom ämnet Svenska som andraspråk och inom skolans övriga ämnen.

Referenslista

- Arnberg Lenore (2004) *Så blir barn tvåspråkiga*, Stockholm: Wahlström och Widstrand, ISBN 914621072-5
- Axelsson, Monica (2004) 'Skolframgång och tvåspråkig utbildning', [I] Hyltenstam Kenneth och Inger Lindberg (red.), 503-538
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-01280-2
- Dysthe Olga (red.) (2003) *Dialog, samspel och lärande*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 91-44-04195-0
- Dysthe Olga (2003) 'Sociokulturella teoriperspektiv på kunskap och lärande' [I] Dysthe Olga (red.), 31-74
- Dysthe, Olga (2005) *Det flerstämmiga klassrummet*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 91-44-61631-7
- Evaldsson, Anna-Carita (2002) 'Sociala och språkliga gränsdragningar bland elever i en mångkulturell skola', *Pedagogisk forskning i Sverige*, Årg 7, Nr 1, ISSN 1401-6788
- Forssell, Anna (red.) (2005) *Boken om pedagogerna*, Stockholm: Liber AB. ISBN:47-05230-9
- Holme Idar Magne, Krohn Solvang, Bernt (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 9144002114
- Hyltenstam Kenneth och Inger Lindberg (red.) (2004) *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 978-91-44-01108-0
- Inglén, Anna-Lisa (2006) *Skolan är en social och kulturell mötesplats – En studie i hur lärare och elever anser att moderskulturen tas till vara i ämnet svenska som andraspråk*, Luleå Tekniska Universitet, ISSN 14021773 (hämtad 080401 från <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2006/247/LTU-CUPP-06247-SE.pdf>)
- Jönsson Eva (2001) 'Inlärarens kulturella och språkliga erfarenheter möter språkundervisningen'. [I] Myndigheten för skolutveckling, 192-197
- Lindberg, Katarina och Jennifer Rodin (2007) *Språkutveckling i mångkulturell miljö – en intervjustudie med åtta pedagoger*, Högskolan i Gävle, Institutet för pedagogik, didaktik och psykologi. (hämtad 080401 från <http://www.diva-portal.org/hig/undergraduate/abstract.xsql?lang=sv&dbid=336>)
- Linell Per (1982) *Människans språk*, Malmö: Gleerups, ISBN 91-38-60035-8

- Marton, Ference och Amy B.M Tsui (2004) *Classroom Discourse and the space of learning*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc, ISBN 0805840095
- Myndigheten för skolutveckling (2001) *Språkboken*, Stockholm: Liber Distribution, Örebro: db grafiska, ISBN 91-8512897-X
- Nationalencyklopedin (2008)
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O337826&i_word=spr%e5k (sökord: språk, hämtad 080425)
- Ohlander Sölve (2001) 'Vilka slags ämneskunskaper behöver lärarna i det flerspråkiga klassrummet – Det multikontrastiva perspektivet'. [I] Myndigheten för skolutveckling, 198-211
- Repstad, Pål (2007) *Närhet och distans - Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 9144048254
- Skolverket (2000) *Att undervisa elever med Svenska som andraspråk – ett referensmaterial*, Stockholm: Liber Distribution, ISBN 91-85128-18-X
- Skolverket (2002) *Bildning och kunskap - Särtryck ur läroplanskommitténs betänkande Skola för bildning*, Stockholm: Liber Distribution, ISBN 91-88372-80-4
- Skolverket (2006) *Läroplanen för de frivilliga skolformerna – Lpf 94*, Stockholm: Liber Distribution, ISBN 978-91-85545-14-8
- Skolverket (2008) *Kursplan i Svenska som andraspråk* hämtad 080110 från: <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=8&skolform=21&id=SVA&extraId=>
- Skolverket (senast granskad 080227) *Statistik för elever i gymnasieskolan, tabell 4c* hämtad 080414 från <http://www.skolverket.se/sb/d/1718>
- Säljö, Roger (2000) *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*, Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag, ISBN 91-7227-436-0
- Säljö Roger (2005) 'L.S Vygotskij – forskare, pedagog och visionär'. [I] Forsell Anna (red), 108 – 132
- Tingbjörn Gunnar (2004) 'Svenska som andraspråk i ett utbildningspolitiskt perspektiv – en tillbakablick'. [I] Hyltenstam Kenneth och Inger Lindberg, 743-761
- Tornberg Ulrika (2001) 'Interkulturalitet – en relation på gränsen mellan dåtid, nutid och framtid'. [I] Myndigheten för skolutveckling, 181-191
- Trudgill Peter (1974) *Språk och social miljö*, Stockholm: Bokförlaget Pan/Norstedts, ISBN 91-1-764041-5

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, ISBN: 91-7307-008-4 (hämtad 080426 från: <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>)

Wellros Seija (1998) *Språk, kultur och social identitet*, Lund: Studentlitteratur, ISBN 91-44-00916

Wellros Seija (2000) 'Hur får man syn på seden dit man kommer', [I] Åhl, Hans (red.), 306-322

Wellros, Seija (2004) 'Språk och kultur i undervisningen i svenska för vuxna invandrare'. [I] Hyltenstam Kenneth och Inger Lindberg (red.), 645-676

Åhl, Hans red. (2000) *Svenskan i tiden – verklighet och visioner*, Stockholm: Hls Förlag, ISBN 91-7656-471-1

Bilaga 1 – Stödfrågor semistrukturerade intervjuer

Frågor till lärarna:

1. Kursplanen säger att "[e]tt kontrastivt perspektiv är centralt i utbildningen i svenska som andraspråk dvs. jämförelser mellan det svenska språket och elevernas modersmål samt mellan kulturella och samhällsliga förhållanden i Sverige och i ursprungslandet".
Hur tolkar du detta?
2. Vilken inställning har du till att göra dessa jämförelser?
3. Vilka för och nackdelar ser du? Finns det några svårigheter med att göra denna typ av jämförelser?
4. Hur gör du som lärare för att jämföra kulturella likheter och skillnader?
5. Bidrar dina elever på något sätt i jämförandet av ovanstående? På vilket sätt

Frågor till eleverna:

1. Kursplanen säger att i ämnet SVA ska man ta upp likheter och skillnader mellan ditt ursprungslands kultur och den svenska kulturen. På vilket sätt gör din lärare det?
2. På vilket sätt bidrar du själv eller andra elever med att visa på likheter och skillnader?
3. Varför tror du att kursplanen nämner att dessa likheter och skillnader skall tas upp?
4. Ser du några fördelar med att göra dessa jämförelser i undervisningen?
1. Ser du några nackdelar med att göra dessa jämförelser i undervisningen?

